

AMERIKOS NEPRIKLAIMSOM KARO HEROJUS

**HENRY
LAZARUS
GAIDIS**

Šiandien Tadas Kosciška pasaulyje geriausiai žinomas dėl savo drąsos, gerumo, patriotizmo, charizmos ir nepalaužiamo charakterio stiprybės. Išsilavinusiems amerikiečiams jis pažįstamas kaip sumanus inžinierius, atvykęs į Amerikos kolonijas ir pasiūlęs savo paslaugas revoliucijos labui. „Tyriausias laisvės sūnus, kokį tik esu pažinojęs“, – apie T. Koscišką sakė Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) nepriklausomybės deklaracijos autorius ir trečiasis JAV prezidentas Thomas Jeffersonas.

SARATOGOJE IR VEST POINTE

Tadas Andrius Bonaventūra Kosciška gimė 1746 m. vasario 12 d. lietuvių kilmės tėvų šeimoje, gyvenusioje Merečovščyznos (lenk. *Mereszowszczyzna*) palivarke Bresto vaivadijoje (dabartinėje Bresto srityje, Baltarusija), Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK), ši tuomet buvo Abiejų Tautų Respublikos (ATR) dalis. Dėl istorinių sienų kaitos ir T. Kosciškos pakilimo iki generolo Lenkijos ir JAV kariuomenėse šiandien jis savu laikomas ne tik lietuvių, bet ir lenkų, baltarusių bei amerikiečių.

T. Kosciška buvo sumanus inžinierius, atvykęs į Amerikos kolonijas ir pasiūlęs

savo paslaugas kovoje už laisvę. Iš tiesų T. Koscišką Prancūzijoje užverbavo Silas Deane'as ir Benjaminas Franklinas, todėl 1776 m. rugpjūtį jis atvyko į JAV. Iš pradžių tarnavo kaip savanoris, tačiau vėliau, 1776 m. spalio 18 d., Kontinentinis kongresas jam suteikė inžinerijos pulkininko laipsnį. Kunigaikščio Adamo Kazimierzo Czartoryskio ir gen. Charleso Lee teikimu, T. Kosciška buvo paskirtas Kontinentinės armijos vyriausiuoju inžinieriumi. Jis vadovavo įvairių objektų įtvirtinimui. Pirma, jis suplanavo amerikiečių įtvirtinimus prieš garsųjį Saratogos mūšį. Šios 1777 m. rugsėjo 9–spalio 17 d. vykusios kautynės buvo lemiamą kolonistų pergalę, ją daugelis istorikų laiko

YBĖS

Tadas Kosciuszka. Dail. Karl Gottlieb Schweikart. 1783 m. už nuopelnus Amerikai T. Kosciuszka tapo vienu iš nedaugelio užsieniečių, priimtų į prestižinę Cincinačio draugiją (angl. *Society of the Cincinnati*). Šiame 1802 m. nutapytame portrete jis vaizduojamas su Cincinačio ordino ereliu ant krūtinės.

Revoliucijos didvyriai. Friedricho Gerscho graviūra. Iš kairės į dešinę penktas – Tadas Kosciūška.

JAV revoliucijos lūžio tašku.

Vėliau T. Kosciūška prižiūrėjo gynybos įtvirtinimų statybą Vest Pointe, Niujorko valstijoje, kur dabar įsikūrusi viena garsiausių JAV karo akademijų. Šios gynybinės pozicijos neleido britams perimti Hadsono upės kontrolės, nes tokiu atveju kolonijos būtų strategiškai atskirtos, o tai galėjo sukelti pavojų revoliucijai. 1781 m. gen. George'as Washingtonas Vest Pointo įtvirtinimus apibūdino kaip „svarbiausią postą Amerikoje“, o T. Jeffersonas, tapęs T. Kosciūškos draugu, vėliau jį apibūdino kaip tyriausią laisvės sūnų.

Po revoliucijos T. Kosciūška grįžo namo į ATR ir prisijungė prie savo tautos reformatorių, siekusių didesnės nepriklausomybės ir socialinės lygybės. Jis pasisakė už stiprią centrinę valdžią, nuolatinę kariuomenę ir demokratiškesnę konstituciją. Kai Rusija, Prūsija ir Austrija pasikėsino į ATR, T. Kosciūška vėl buvo pašauktas kovoti už laisvę.

JUODI DEBESYS VIRŠ TĖVYNĖS

ATR, išgelbėjusi Europą nuo musulmonų (Vienos mūšis) ir išplėtusi savo sienas nuo Baltijos iki kone Juodosios jūros, XVIII a. pradžioje išgyveno politinio ir karinio nuosmukio laikotarpį. Lenkams ir lietuviams siekiant savo politinės sistemos reformų, Rusija, Prūsija ir Austrija pradėjo bijoti, kad ATR gali pradėti plisti jakobinizmas – prancūzų politinis judėjimas, pasisakantis už demokratiją ir monarchijų nuvertimą. 1772 m. vasarį minėtosios šalys surengė slaptą susitikimą Vienoje, kuriame sutarė, kad ATR galia turi būti dar labiau apribota. Šiame susitikime trys galybės susitarė dėl vienu metu vykšančios invazijos į ATR ir dalies jos teritorijų užgrobumo kaip papildomos bausmės. Nors Lenkijos (Karūnos) ir LDK kariuomenės drąsiai kovojo prieš užpuolikus, jos nesugebėjo sutrukdyti Rusijos, Prūsijos ir Austrijos pajėgoms okupuoti didelių ATR dalių.

Užpuolikai tikėjosi šiuo triuškinančiu pralaimėjimu apriboti ATR reformas, tačiau, atvirksčiai, šios jų pastangos tik stiprino politinę bei karinę savimonę ir pertvarkos siekį. Politinis pikas pasiektas 1791 m. gegužės 3 d. priėmus naują Konstituciją, panaikinusią daugumą kitų žalingų senosios politinės sistemos aspektų. Reikšmingiausi jos punktai nustatė trijų (monarcho, įstatymų leidžiamosios ir teismo) valdžių sistemą, išplėtė buržuazijos politines teises, praplėtė valstiečių teises ir išsaugojo religinę toleranciją.

Deja, daugelis didikų, matydami savo politinės galios praradimą, atmetė naują Konstituciją, susibūrė į Targovicos konfederaciją ir kreipėsi į Rusiją, prašydami išsaugoti jų senąsias laisves. Prie konfederatų galiausiai prisijungė karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis, nenumatęs dar vieno padalijimo. Prisdengusi politinės tvarkos atkūrimu, Rusijos armija 1792 m. gegužę vėl įsiveržė į ATR

ir greitai nugalėjo negausias lenkų bei lietuvių pajėgas. 1793 m. liepos 22 d. ATR parlamentas buvo priverstas panaikinti naująją Konstituciją ir užleisti dar daugiau teritorijų užpuolikams. Šio antrojo padalijimo sąlygomis ATR prarado Lenkijai priklausiusią Ukrainą ir pusę Lietuvos teritorijų. Rusijos armijai buvo leista ATR dislokuoti apie 30 000 karių, be to, čia pasiliko ir tuo pačiu metu įsiveržusios Prūsijos kariuomenės nežinomas skaičius karių.

1793 m. spalį rusai pareikalavo (pagal primestą karinę ir sąjungos sutartį) ATR dar labiau sumažinti jungtinę lenkų ir lietuvių kariuomenę iki 15 000 vyrų. Rusai manė, kad lenkų ir lietuvių karinių pajėgų sumažinimas užkirs kelią tolesnėms kovoms, tačiau tai tik paaštrino situaciją. Kai kariniai vadai atsiskė vykdyti rusų įsakymą mažinti pajėgas, kilo sukilimas. Nors karalius ir Targovicos konfederatai tikėjosi, kad ši sutartis užkirs kelią tolesniems kariniams veiksams, tačiau ji tapo katalizatoriumi galutiniam valstybės sunaikinimui.

T. KOSCIUŠKA – SUKILIMO VADAS

1794 m. kovo 24 d. Krokuvoje buvo paskelbtas visuotinis sukilimas ir suformuota nepriklausoma sukilėlių nacionalinė vyriausybė. Sukilėlių ginkluotųjų pajėgų vyriausiojo vado diktatoriaus įgaliojimai buvo patikėti gen. T. Kosciušcai, JAV nepriklausomybės karo didvyriui iš Lietuvos. T. Kosciuszka nedelsdamas išleido manifestą, raginantį kilti į kovą, ir visoje ATR prasidėjo visuotinis sukilimas. 1794 m. balandžio 16 d., gavę etmono Simono Kosakovskio, LDK kariuomenės vado Vilniuje, įsakymą sumažinti brigadų pajėgumą, generolai Juozapas Niesiolovskis, Karolis Prozoras ir Romualdas Giedraitis Šiauliuose atsisakė paklusti bei ieškojo kitų Lietuvos karinių vadų paramos. 1794 m. balandžio 22-osios naktį pulkininkas Jokūbas Jasinskis, Lietuvos artilerijos vadas Vilniuje, vadovavo trijų šimtų ginkluotų karių ir civilių sukilėlių prieš rusų

Vilniaus įgulą vienetui, kuris, nepraliedamas kraujo, paėmė į nelaisvę rusų įgulos vadą, 40 karininkų ir 900 kareivių. Po šios sėkmės buvo suformuota Lietuvos tautinė aukščiausioji taryba (lenk. *Rada Najwyższa Narodu Litewskiego*), 1794 m. sukilimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje vyriausybė (veikė 1794 m. balandžio 24–birželio 11 d. Vilniuje).

Kitą dieną gen. S. Kosakovskis buvo pakartas aikštėje priešais Vilniaus rotušę kaip tėvynės išdavikas, o pulkininkas J. Jasinskis buvo paskirtas naujuoju sukilimo Lietuvoje vadu. Gen. T. Kosciuška noriai patvirtino jo paskyrimą. Buvo greitai suformuota 1 700 vyrų Vilniaus nacionalinė gvardija, jai vadovavo garsusis architektas, Vilniaus universiteto profesorius Laurynas Stuoka-Gucevičius. J. Jasinskis išplatino kreipimąsi į visus Lietuvos gyventojus, ragindamas griebtis ginklo ir burti vietines karines grupes. Sukilimui plintant Lietuvoje, pirmieji susirėmimai su rusais nebuvo labai sėkmingi. Nors Lietuvos pajėgos, vadovaujamos pulkininko Stepono Grabovskio, 1794 m. balandžio 27 d. puolė rusų karius, įsitvirtinusius Nemenčinėje, o pulkininko J. Jasinskio pajėgos panašiai užpuolė

rusus prie Palionio 1794 m. gegužės 7 d., joms nepavyko priversti priešų pasitraukti, todėl rusai sugebėjo išlaikyti Gardiną ir liniją nuo Nemenčinės iki Smurgainių, laukdami pastiprinimo.

Nors Lietuvos sukilėliams iš pradžių sekėsi telkti naujokus, parama pradėjo greitai blėsti. Net 1794 m. gegužės 7 d. pasirašytas Polaneco universalas – svarbiausias 1794 m. sukilimo vadovybės aktas valstiečių klausimu – nemotyvavo daugelio valstiečių įsitraukti į kovą. Taigi sukilėliai buvo priversti pradėti priverstinį valstiečių ėmimą į savo gretas, pasitelkdami jų dvarininkus. Padėtį dar labiau komplikavo didikų baimė, kad sukilimas gali virsti prancūziško stiliaus revoliucija prieš aristokratiją. Istorinė lenkų baimė dėl lietuvių separatizmo privertė T. Kosciušką paleisti tiek Lenkijos nacionalinę, tiek Lietuvos vyriausiąją tarybas ir suformuoti bendrą Nacionalinę tarybą, sudarytą iš abiejų tautų atstovų. Be to, T. Kosciuška buvo priverstas pašalinti pulkininką J. Jasinskį iš Lietuvos sukilėlių vyriausiojo vado pareigų, kai šis buvo apkaltintas radikaliomis jakobinų pažiūromis. J. Jasinskis kategoriškai neigė kaltinimus ir liko ištikimas

Varšuvos muziejuje eksponuojami Tado Kosciučkos kardai iš Henry L. Gaidžio kolekcijos.

Tadas Kosciuška. S. Wandsbecko litografijoje pagal Juliuszo Kossako paveikslą jis vaizduojamas kaip 1794 m. sukilimo prieš Rusijos imperiją ir Prūsijos karalystę metu pasižymėjęs iškilus karvedys bei kovotojas už laisvę, vadovaujantis sukilėliams.

kovai, nors ir eidamas žemesnes pareigas vadovaujant lenkų gen. Mykolui Vielhorskiui, kuris buvo atsiųstas į Lietuvą iš Lenkijos. Nė vienas iš šių pakeitimų nepaskatino nei valstiečių, nei didikų nuoširdžiai pritarti sukilimui.

SĖKMĖS IR NESĖKMĖS

Nors ir gerokai mažesnės, Lietuvos pajėgos laimėjo susirėmimus su rusų kariais prie Žagarės, Joniškio, Biržų, Pušaloto, Žiežmarių ir Panevėžio. Karinis sukilėlių būrys, vadovaujamas Luko Kalinausko, užgrobė Prūsijos laivą su ginklais, skirtais rusams, o Lietuvos

gen. Tomo Vavžeckio vadovaujami daliniai sėkmingai žygiavo per Žemaitiją ir užėmė didelę dalį Kuršo. Ten jie išlaisvino ir kelias savaites išlaikė Liepoją bei Ventspilį, kol buvo priversti pasitraukti, kai teko susidurti su artėjančiomis pranašesnėmis rusų pajėgomis. Pagrindinis rusų puolimas Lietuvoje prasidėjo 1794 m. birželį ir buvo nukreiptas į Vilnių. Nors gynėjai kelias savaites sėkmingai atrėmė rusus, 1794 m. rugpjūčio 11 d. miestas buvo priverstas pasiduoti, o išlikę Lietuvos kariai pasitraukė Kauno link.

1794 m. rugsėjo 3 d. gen. T. Kosciuška įsakė Lietuvos kariuomenei trauktis į Lenkiją,

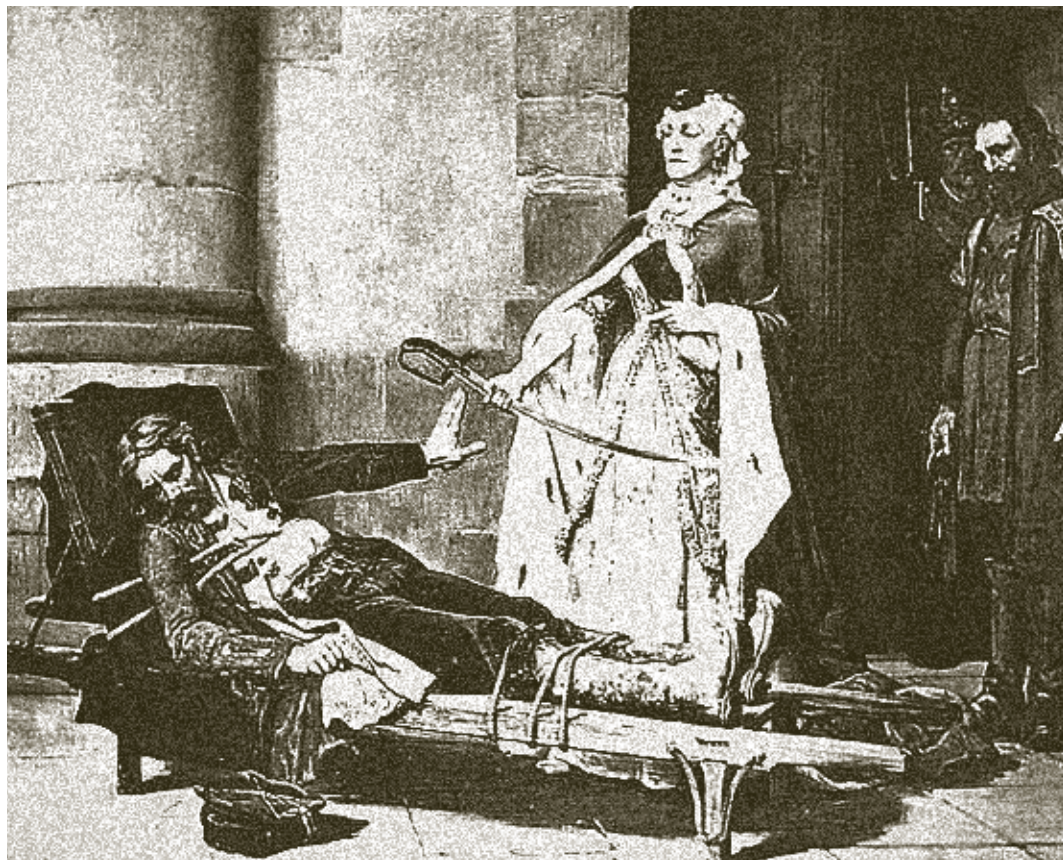
1812 metų pavyzdžio lengvųjų dragūnų šalmas su Vyčio ženklu.

Lenkijos revoliucinės armijos vadas. [Tado Kosciuškos portretas] Johanno Heinricho Schröderio piešinys. 1794. Britų muziejaus eksponatas.

kas praktiškai užbaigė sukilimą Lietuvoje. Besitraukianti Lietuvos kariuomenė, sudaryta iš maždaug 16 000 vyrų, pasiskirsčiusių į tris kolonas, kurioms vadovavo generolai kunigaikštis Józefas Zajączekas, pulkininkas J. Jasinskis ir papulkininkis Jablonskis, paliko Lietuvą toliau vargindami persekiojančias rusų pajėgas. Pasiekę Lenkiją šie drąsūs kariai 1794 m. spalio 10 d. dalyvavo Maciejovicų mūšyje – paskutinėje didelėje sukilėlių kovoje prieš pranašesnę rusų armiją, vadovaujamą gen. Aleksandro Suvorovo. Šioje kruvinoje, sunkioje kovoje gen. T. Kosciuszka buvo sužeistas ir paimtas į nelaisvę, o likusios lenkų ir lietuvių pajėgos (apie 13 500 lenkų ir 5 000 lietuvių), kurioms dabar jau ėmėsi vadovauti gen. Tomaszas Wawrzeckis, buvo nublokštos iki Varšuvos Pragos (dab. Stara Praga) priemiesčio.

1794 m. lapkričio 4 d. rusų armija, vadovaujama gen. A. Suvorovo, užpuolė lenkų ir lietuvių gynėjus Pragoje. Kai rusai pradėjo veržtis per pylimus, gynybai vadovavęs Varšuvos gynybos komendantas gen. J. Zajączekas įsakė J. Jasinskiui trauktis. Šis atsisakė paklusti įsakymui, sakydamas, kad jis ir jo vyrai labiau nori mirties nei pasitraukimo negarbės. Kol lenkai traukėsi per Vyslos upę, gen. J. Jasinskis liko kovoti su kolegomis lietuviais savo poste ir ten žuvo už tėvynę. Skaičiuojant civilius ir karius, priskaičiuojama, kad Rusijos kariai nužudė per 20 000 žmonių. Kovoms ir žudynėms pasibaigus, gen. J. Jasinskio kūnas buvo rastas jo poste ir palaidotas paprastame Varšuvos bažnyčios šventoriuje.

1795 m. spalio 24 d. Rusija, Prūsija ir Austrija pasirašė sutartį, padalinusią tai, kas liko iš ATR teritorijų, ir valstybė nustojo eg-

Piešinys, vaizduojantis, kad generolas Tadas Kosciuszka atsisakė kardo, kurį jam siūlė Rusijos imperatorė Jekaterina II po nesėkmingo sukilimo. JAV Kongreso biblioteka, Vašingtonas.

zistuoti. Rusija gavo didžiausią dalį gyventojų ir teritorijos, įskaitant Vilnių, Prūsija – didelę dalį Mažosios Lietuvos, ši tapo žinoma kaip Rytų Prūsija, o Austrija – Liublino ir Krokuvos sritį. Nors lenkai ir lietuviai prarado savo valstybę, šių kovų didvyriai vis dėlto atsisakė pasiduoti priešui ir veikiai daugelis šiame straipsnyje paminėtų Lietuvos generolų ir karių jau kovojo Napoleono vadovaujamų prancūzų pajėgų gretose, tikėdamiesi galiausiai išlaisvinti tėvynę. Šie kariai kartu su Prancūzijos kariuomene kovojo Italijoje, Ispanijoje, Vokietijoje bei pražūtingame Napoleono 1812 m. žygyje į Rusiją. Ir net Vatterlo mūšyje. Dėl laisvės kovojo ir vėlesnės kartos – 1831 m. ir 1863–1864 m. lenkų ir lietuvių sukilimai, 1905 m. politinė kova, galiausiai 1918 m. buvo atkurta Lietuvos Valstybė.

T. KOSCIUŠKA GRĮŽTA Į AMERIKĄ

Narsus kovotojas T. Kosciuszka buvo sunaikiai sužeistas per 1794 m. Varšuvos apgultį. Jis buvo paimtas į nelaisvę ir įkalintas Sankt Peterburge, Rusijoje. Be jo vadovavimo sukilimas žlugo. Mirus Rusijos imperatorei Jekaterinai II, jos sūnus ir įpėdinis caras Pavelas I suteikė T. Kosciuškaiti amnestiją. Mainais už savo ir kitų lenkų kalinių laisvę T. Kosciuszka sutiko niekada negrįžti namo. Išėjęs į laisvę jis laikėsi šios priesaikos ir dar kartą atsidūrė JAV.

T. Kosciuszka atvyko į Filadelfiją 1797 m. rugpjūtį ir ten užsimezgė jo stipri bei ilgalaikė draugystė su T. Jeffersonu. Nors T. Kosciuszka JAV išbuvo mažiau nei metus, jo draugystė su T. Jeffersonu tęsėsi – laiškais jie susirašinėjo

2010 m. išleistas Tado Kosciuškos atminimo medalis – reikšmingas numizmatikos objektas Henry L. Gaidžio kolekcijoje. Užrašas ant jo pabrėžia T. Kosciušką esant tiek lenku, tiek lietuviu.

daugiau nei 20 metų. Kai T. Jeffersonas 1801 m. buvo išrinktas JAV prezidentu, T. Kosciška jam rašė: „Nepamirškite savęs savo poste, visada būkite doras ir teisingas republikonas, be pompastikos ir ambicijų. Žodžiu, būkite Jeffersonas ir mano draugas.“ Nors būdamas prezidentu T. Jeffersonas savo laiškuose buvo labai atsargus, pasitraukęs iš pareigų jis vėl ėmė reikštis laisvai ir tuomet iškalbingai rašė T. Kosciškai: „Medį, kurį taip uoliai padėjote sodinti, galite su malonumu matyti laistomą ir klestintį.“ Taip apibūdinta T. Jeffersono ir T. Kosciuškos draugystė. Jų susirašinėjimą nutraukė tik T. Kosciuškos mirtis 1817 m., jam esant tremtyje Šveicarijoje.

Savo turtą valdyti T. Kosciška patikėjo T. Jeffersonui – paskyrė jį testamentu vykdytoju. Viską, ką turėjo, T. Kosciška skyrė vergams išpirkti ir juodaodžių mokykloms steigti, kad šie galėtų „tinkamai funkcionuoti

visuomenėje“. Deja, prasidėjo ilgos teisinės kovos. T. Jeffersonas, būdamas 77-erių, atsisakė vykdytojo pareigų, nurodydamas savo senyvą amžių ir daugybę teisiųjų palikimo subtilybių. Vis dėlto T. Jeffersonas rekomendavo savo draugą Johną Hartwellą Cocke'ą, kuris priešinosi vergijai, paskirti vykdytoju. J. H. Cocke'as taip pat atsisakė pareigų. Laiške T. Jeffersonui jis pažymėjo, kad šviečiant vergus reikės susidurti su „išankstinėmis nuostatomis“ ir „poveikiu, kuris gali būti padarytas žmonių protams“. Tada federalinis teismas advokatą Benjaminą L. Learą paskyrė turto vykdytoju, tačiau 1832 m. jis mirė. Jo įpėdinis plk. George'as Bomfordas taip pat mirė nespėjęs sutvarkyti palikimo.

Neišspręsti teisiniai klausimai galiausiai tapo vieši. Jie apėmė giminaičių priešiškinius ir kelis kitus testamentus, parašytus Europoje. Kadangi šie iššūkiai susiję ir su Rusijos vyriausybės pateiktu prašymu, T. Kosciuškos turto disponavimo klausimas buvo perduo-

Memorialas Tadiu Kosciuškai Saratogos mūšio vietoje.

tas JAV Aukščiausiam Teismui. 1852 m. JAV Aukščiausiasis Teismas atskleidė, kad palikime liko tik 5 680 dolerių, nors anksčiau jis buvo vertinamas 43 504 doleriais. Trūkstamas lėšas savo reikmėms matyt panaudojo plk. G. Bomfordas. JAV Aukščiausiasis Teismas toliau nusprendė, atsižvelgdamas į vėlesnius testamentus, kad amerikietiškas T. Kosciuškos testamentas yra negaliojantis, ir nurodė likusias lėšas perduoti jo gyviems giminaičiams. Taigi, nė viena T. Kosciuškos lėšų dalis, skirta afroamerikiečių vergų išlaisvinimui ir švietimui, niekada nebuvo panaudota tam tikslui.

T. KOSCIUŠKOS ĮAMŽINIMAS

Gen. T. Kosciuškos namas, esantis 301 *Pine Street* (prie 3-iosios gatvės) Filadelfijoje (Filadelfijos apygarda Pensilvanijoje) dabar yra Tado Kosciuškos muziejus, administruojamas Nepriklausomybės nacionalinio istorinio

parko. Lenkijos, Lietuvos ir JAV nacionalinio didvyrio T. Kosciuškos atminimas įamžintas daugybėje pasaulio vietų.

Lenkijos geologas grafas Pawelas Edmundas Strzeleckis 1840 m. atrado (ir pirmasis įkopė) aukščiausią Australijos kalną ir pavadino jį Kosciuškos kalnu.

T. Kosciuškos vardu pavadintas miestas Misisipės apygardoje, apygarda Indianoje, du tiltai Niujorko valstijoje (vienas į šiaurę nuo Olbanio, kitas Bruklino–Kvynso greitkelyje), gatvė Jamaikoje, tiltas per Naugatuko upę Naugatuke, Konektikute, parkas priešais lenkų Šv. Juozapo baziliką Milvokyje, Viskonsine, kelias Los Andželo centre. Jo atminimui pastatyti paminklai Detroite, Bostono viešajame sode, Skrantone, Pensilvanijoje, Muziejų miestelyje Čikagoje, Lafajeto parke Vašingtone, Vest Pointe, Niujorke, Viljams parke Sent Pitersberge, Floridoje, ir *Red Bud Springs* memorialiniame parke Misisipėje, Benjaminio Franklino greitkelio ir 18-osios gatvės kampe

Hamtramke, Mičigane. Jo vardu pavadinta vidurinė mokykla ir parkas Čikagoje, taip pat mokykla ir parkas (ten stovi jo atminimui skirta skulptūra) Rytų Čikagos mieste Indianoje.

Lenkijoje kiekviename didesniame mieste yra gatvė ar aikštė, pavadinta T. Kosciuškos vardu. Jo garbei 1820–1823 m. Krokuvoje supiltas Kosciuškos kalnas, jis tapo viena labiausiai lankomų Lenkijos vietų. Panašus pilkapis buvo supiltas 1861 m. Olkuše. Jo vardu pavadintas Krokuvos technologijos universitetas, taip pat Sausumos pajėgų aukštoji karininkų mokykla Vroclave ir daugybė kitų mokyklų bei gimnazijų visoje Lenkijoje. T. Kosciuškos vardas suteiktas Lenkijos 5-osios šaulių divizijos 1-ajam pulkui, Lenkijos 1-ajai divizijai ir 303-iajai eskadrilei. Taip pat jo vardu pavadinti du laivai („S/S *Kościuszko*“ ir „*ORP Generał Tadeusz Kościuszko*“ (buvusi JAV karinio jūrų laivyno fregata, perduota Lenkijai)). Be to, T. Kosciuškos vardu pavadintos gatvės Belgrado centre (Serbijoje), Budapešte (Vengrijoje).

Vilniuje, Lietuvos sostinėje, viena svarbių gatvių taip pat pavadinta Tado Kosciuškos vardu.

Tado Kosciuškos paminklas Vašingtone.
Autorius Antoni Popiel. 2010.

DELTA FORCE:

Praeito amžiaus
aštuntajame
dešimtmetyje

PRADŽIA

pasaulis susidūrė su nauja augančia grėsme – tarptautiniu terorizmu. Palestinos teroristai, IRA, ultrakairiųjų Raudonosios brigados organizavo sprogdinimus, grobė lėktuvus, žudė įkaitus, keldami paniką ir destabilizuodami visuomenę.

◀ **1st SFOD-D Delta** laikomas elitiniu ir labiausiai įslaptintu JAV specialiųjų operacijų padaliniu. Paskutiniąjį pavišinta operacija Venesueloje, kurioje dalyvavo *Delta*, buvo itin sėkminga ir atkreipė visuotinį žiniasklaidos dėmesį.

Kovojant prieš terorą, sunkumų kėlė ne tik tai, kad dar neturėta specialiųjų priemonių, taktikų ir atitinkamai parengtų specialistų. Kliudė ir institucinė painiava, nes kai kur dar ilgai nesutarta, kieno – teisėtvarkos ar karinių struktūrų – prerogatyva turėtų būti antiteroristinės operacijos. Skirtingos šalys pasirinko nevienodus modelius: britai tradiciškai tam tikslui jau turėjo savo karines specialiąsias pajėgas – SAS, Prancūzija kaip pagrindą savo intervencijos grupei GIGN sukurti panaudojo nacionalinę žandarmeriją, o Vakarų Vokietijos antiteroristinė komanda GSG-9 formaliai išvis priklausė pasienio apsaugos tarnybai.

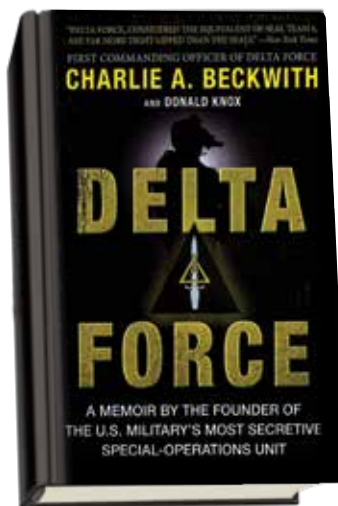
1976 m. Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) vyriausybė galutinai nutarė, kad, be jau esamų Specialiųjų pajėgų, reikia turėti dar labiau specializuotą padalinį, kuris galėtų efektyviai veikti prieš teroristus bet kurioje vietoje ir bet kuriuo laiku, – kažką panašaus į britų SAS. Tuo metu JAV specialiosiose pajėgose tarnavęs pulkininkas Charlie Alvinas Beckwith'as buvo veiklus lyderis, turėjo reidų patirties Vietname, o svarbiausia, jis buvo stažavęsis 22-ajame SAS pulke.

Karinė vadovybė pavedė Ch. A. Beckwith'ui sukurti ir paruošti padalinį, gebantį greitai ir su chirurginiu tikslumu neutralizuoti teroristus bei saugiai išvaduoti jų paimtus įkaitus. Šiam padalinui Ch. A. Beckwith'as parinko pavadinimą *1st Special Forces Operational Detachment-Delta*, kurį vėliau žiniasklaida sutrumpino tiesiog iki *Delta Force*. Tačiau pavadinti dar nereiškia turėti. Pulkininko skaičiavimu, organizaciniai reikalai, narių atranka ir parengimas turėsiąs užtrukti du metus.

Projektą kuravęs generolas Jackas Mackmullas nusprendė įkurti laikiną antiteroristinį padalinį, kuris turėjo veikti tol, kol *Delta* taps visiškai veiksmi operaciniu požiūriu. Laikinis subpadalinys buvo pavadintas *Blue Light*. Jo vadu tapo Specialiųjų pajėgų 5-osios grupės vadas pulkininkas Robertas Mountelas. Deja,

netrukus tarp besikuriančio *Delta*, tiesiogiai pavaldaus JAV gynybos departamentui, ir Specialiųjų pajėgų kuruojamo *Blue Light* prasidėjo trintis. Nepaisant to, 1978 m. liepą *Delta* išlaikė atestaciją, o tų pačių metų rugpjūtį R. Mountelo subpadalinys buvo išformuotas.

Pradinis *Delta* kūrimosi etapas buvo kruopštus bei metodiškas, tačiau kartu ir sudėtingas. Reikėjo įveikti daugybę iššūkių, su kuriais iki tol niekam neteko susidurti. Daug ką lėmė ir pačių padalinio narių motyvacija. To laikotarpio įvykius ir nuotaką Ch. A. Beckwith'as ir ir Donaldas Knoxas aprašė prisiminimų knygoje „*Delta Force. A Memory by the Founder of U.S. Military's Most-Secretive Special-Operations Unit*“. Su keliais charakteringesniais jos skyriais ir siūlome susipažinti.

Pulkininko Charlie A. Beckwith'o atsiminimai – liudijimas apie sunkumus kuriant *Delta* ir pirmuosius padalinio gyvavimo metus.

19 SKYRIUS

Rasti tinkamus žmones, juos atrinkti ir paruošti – štai kur buvo raktas į *Deltos* sėkmę. Jei eigoje išsprendžiami finansiniai ir kadro klausimai, visa kita paprastai irgi išsprendžia.

Kariuomenės aparatas sudarytas iš daugybės žmonių, tad kadro valdymas čia labai sudėtingas. Mums norėjosi, kad *Deltoje* kadro valdymas vyktų truputį kitaip nei įprastuose

Nesibaigiančios treniruotės. Atkreiptinas dėmesys į „nestatutinę“ aprangą ir avalynę, taip pat tuo metu madingus pistoletus-kulkosvaidžius *Walther MP-K*.

padaliniuose. Normali praktika juose – asmeninės anketos (kas tu toks, iš kur, kur buvai, kuo užsiėmėi, – viskas, įskaitant batų dydį) kompiuteryje. *Deltai* tas netiko. Mums reikėjo užtikrinti slaptumą, tad sprendimas *Deltos* narių asmenines bylas padaryti tokiomis prienamomis nebūtų geriausia mintis.

Aš kreipiausi į generolą majorą Charlesą K. Haydeną iš Kadru valdybos Arlingtone, Virdžinijoje. Mes norėjome sužinoti iš jo, kaip apriboti prieigą prie *Deltos* narių duomenų, – palikti ją tik tiems, kam tai priklauso. Jis jau turėjo panašios praktikos, dirbdamas su kitos sistemos žvalgybos kadrais, tad neįžvelgė šiame reikale jokių problemų. Mums reikėjo nerimauti ne dėl kompiuterių, o dėl paprastų žmonių su bloknetais ir rašikliais. „Mes rasime būdų paslėpti jus nuo svetimų akių. Suprantu, kaip tai svarbu. Aš ką tik baigiau skaityti knygą „Žmogus pavarde *Bebaimis*“ („*A Man Called Intrepid*“ – Williamo Stephensonso autobiografinė knyga, pirmąkart išleista 1976 m.; jos autorius dalyvavo žvalgybinėse operacijose II pasaulinio karo metais, – red. past.). Sakydamas tai, jis pritariamai linktelėjo galva, rodydamas, jog visiškai supranta mus.

Labiausiai man kėlė nerimą, apie tai kalbė-

jausi su generolu Ch. K. Haydenu, ar nedings užslaptinti duomenys, ypač karinio laipsnio paaukštinimo proceso metu. Maniau, jei vaikinių duomenų išvis nebus kompiuteryje, gal jų niekas apskritai nesugebės rasti! Bet mane užtikrino – jei duomenys ir bus įslaptinti, tai nereiškia, kad jie kažkur užsimes ar su jais bus elgiamasi nerūpestingai. Ch. K. Haydeno žmonės pasirūpins tuo ir pagelbės.

Dar vienas svarbus momentas – sugalvoti *Deltai* pavadinimą, kurį būtų galima naudoti tada, jei mes norėtume tapti nematomi. Pavyzdžiui, jei kas nors panorėtų išsirašyti čekį, visiškai nebūtina nurodyti jame tikrosios tarnybos vietos. Arba jei kas iš narių panorėtų statyti namą ir jam prireiktų kredito, bankas, žinoma, pradėtų tikrinti asmens mokumą, bet jokiū būdu neturėtų prisikasti prie *Deltos*.

Generolas mums labai pagelbėjo ir tuo, kad iššniukštinėjo sąrašus ir rado ten gerų vaikinių, į kuriuos buvo verta atkreipti dėmesį. Kiekvienas žino, kad vadai mėgsta pasilaikyti gerus karius sau. Taip daro kiekvienas geras karininkas, taip pat elgiausi aš, ir ne vieną kartą. Tiesioginė medžioklė svetimuose plotuose nebuvo sveikintinas elgesys. Generolas Ch. K. Haydenas ir jo kompiuterija pagelbėjo surasti mums visus paslėptus žmogiškuosius išteklius.

Aš įsitikinęs, kad generolas Rogersas, vykdydamas savo įsipareigojimą kontroliuoti žmonių paiešką, mums daug kuo pagelbėjo. Tačiau generolas Ch. K. Haydenas ir jo komanda suteikė mums visą įmanomą pagalbą be jokių nurodymų ar raginimų iš viršaus.

Kaip tik tuo metu į *Deltą* atėjo papulkininkis Dickas Potteris, jis tapo mano pavaduotoju. Kaip ir Kingstone'as, Dickas stažavosi pas britų parašutininkus pagal mainų programą. Kaip žmogus, mėgstantis gardų maistą, kartkartėmis jis patirdavo sunkumą dėl atsvario. O dėl rimto sužeidimo į koją, kurį patyrė *Name* (žargoninis Vietnamo pavadinimas, – vert. past.), drėgnomis šaltomis dienomis Dickas šiek tiek šlubuodavo. Bet jei šalimais atsirasdavo koks nors svarbus šulas, Dickas sugebėdavo, kaip sakoma, dėti ant skausmo ir judėti įprastai. Jo

gera tarnybinė biografija, mažą to, tai žmogus, mokantis viską kaip reikiant išaiškinti, įnikti į problemą ir sumąstyti veiksmingą sprendimą. Be to, jis nebuvo linkęs pataikauti. Dicką labiau traukė reikalai, o ne simpatijų užkariavimai ar politiniai žaidimai.

Pirmiausia, ką jis padarė, atėjo į susirinkimą, kuriame bandėme apibrėžti sąstato parinkimo principus, ir pasisakė kaip arbitras. Iš pradžių mes buvome pasirengę ieškoti tinkamų žmonių visose sausumos pajėgose. Paskui kažkas tarė: o kodėl mums nepriimti tikrai pėstininkų? Iš esmės, pėstininkai ir taip buvo praktiškai vienintelė mums prieinama kategorija, bet aš prisiminiau, kad SAS ieškojo sau žmonių ir tarp gvardiečių, ir karališkuosiuose artilerijos, parašiutininkų, Hailando šaulių ir inžinierių pulkuose, žodžiu, visur, kur tik galėjo pasitaikyti tinkamų kandidatūrų. Būtent taip reikėjo elgtis ir mums, neturėjo būti skirtumo, iš kur atvyko ir kuo užsiėmė savanoris, jei tik jis pasižymėjo reikiamais fiziniais duomenimis ir gebėjo mokytis. Kitaip tariant, jis turėjo būti ypatingas.

O tuo metu R. Mountelas atrinko maždaug keturiasdešimt vyrų iš Specialiųjų pajėgų, pavadino savo padalinį *Blue Light* ir įsitraukė į reikalą.

Tuo metu *Deltą* pradėjo spausti įtampa dėl prasidėjusios plataus masto atrankos procedūros. Fort Bregą apskriejo gandas: „Charlesas Beckwith'as renka kažką panašaus į SAS“. Akimirksniu atsirado daugybė savanorių: „Charlesai, kaip mums pas tave patekti? Ką mums reikia atlikti?“

Nusiuntėme generolui J. Mackmullui raportą, prašydami atrinkti žmones iš Specialiųjų pajėgų 5-osios ir 7-osios grupių. Taip pat iš 10-osios, kuri buvo dislokuota Fort Devense, Masačusetse. „Jei leisiu jums tai padaryti, – atsakė jis, – jūs jas visiškai ištuštinsite.“

Pirmai pradžiai norėjau susirasti 30–35 vyrus. Iš savanorių, užsirašiusių pas mus, sudarėme maždaug pusantro šimto žmonių

Charlie A. Beckwith'as Vietname. Jis jau stažavosi SAS, tačiau *Delta* kol dar tik perspektyvoje...

sąrašą. Daugelį iš jų mes pažinojome dar nuo Vietnamo laikų. Iš šio sąrašo, mūsų nuomone, galėjome iškart pasiimti apie tris dešimtis. Bet mums reikėjo tų, kurie geba mokytis ir mokyti, nes jie privalėjo tapti tais, kurie ves atrankos kursus ir vertins kandidatus. Be pradinių kadru, tinkamų kursams vesti, nieko gero nebus.

J. Mackmullas galiausiai šiek tiek suminkštėjo, kai suprato verbavimo planų apimtis, ir leido mums prasijoti per atrankinio kurso rėtį trisdešimt žmonių iš Specialiųjų pajėgų.

Chuckas Odorizzi ir Backshotas pagelbėjo man suplanuoti kursą. Ypač naudingas pasirodė esąs Backshotas. Jis buvo ką tik grįžęs po sėkmingos atrankos į SAS. Tokios sėkmingos, kad SAS vadas man pasakė: „Jei šito vaikino jums neprireiktų, grąžinkite jį man.“

Savanoriams pirmiausia reikėjo sėkmingai išlaikyti fizinio pasirengimo testą. Jis buvo sudarytas iš šešių etapų, kurių kiekvieną reikėjo atlikti per tam tikrą laiką. Kad peršoktų jau į kitą testo etapą, atrankos dalyviai privalėjo surinkti mažiausiai po šešiasdešimt balų kiekviename jų.

Reikalavimai buvo tokie: šliaužti ant nugaros 40 jardų (36,5 m) per 25 sek.; atlikti

Vieni pirmųjų atrankų dalyvių. 1978 metai.

37 pritūpimus ir 33 atsispaudimus, kiekvienam pratimui buvo skirta po minutę; bėgimas su kliūtėmis per 24 sek.; dvi mylias įveikti ne daugiau kaip per 16 min. 30 sek.; ir galiausiai 100 m plaukti su visa apranga ir apsiavus.

Po šio testo atsisijoję keletas kandidatų. Paskui 18 mylių greitas maršas sumažino grupę perpus. Tie, kurie liko, turėjo išeiti atrankinį kursą, tiesiogiai paimtą iš SAS vadovo. Jį mes organizavome Uwharrie miškų rezervate prie Trojos, Šiaurės Karolinoje. Maršrutas, kurį kiekvienas kandidatas turėjo įveikti vienas su 55 svarų (25 kg) kuprine ant pečių, tęsėsi per miškingas kalvas, išvagotas upių ir upeliukų. Savanoris gaudavo įsakymą judėti, naudojantis žemėlapiu ir kompasu, nuo vieno kontrolinio taško iki kito taip greitai, kaip tik jis sugeba. Laikas, į kurį reikėjo įsitemkti, niekad nebūdavo viešinamas. Vietovė – miškinga ir raižyta.

Atvykusiam į kontrolinį punktą atrankos dalyviui buvo liepiama judėti link kito, ir vėl kaip įmanoma greičiau. Tai truko dieną ir naktį, ilgą laiko tarpą. Jei kandidatui nepa-

vykdavo pasiekti taško per numatytą laiką, jį atšaukdavo ir grąžindavo į dalinį, kuriame jis tarnavo iki tol.

Tų, kas liko po atkrentamojo kurso, laukė kruopštus psichologinis patikrinimas ir įvertinimas. Tuo užsiėmė komisija, sudaryta iš majoro Odorizzio, majoro Backshoto, seržanto majoro Country ir manęs. Pokalbis su kiekvienu kandidatu trukdavo beveik keturias valandas. Aš paprašiau sausumiečių, kad išskirtų mums psichologą, ir jie ėmė ieškoti mums tinkančios kandidatūros. Tuo metu tą darbą atlikome mes.

„Užduoties vykdymo metu jus netyčia pastebi dvi mergaitės... jūsų veiksmų?“

Į kai kuriuos klausimus nebuvo teisingų atsakymų. Bet žmonės privalėjo mąstyti ir samprotauti. Mes norėjome perprasti jų gyvenimiškas vertybes, išsiaiškinti motyvus. Ieškojome individualistų, kurie veiktų savarankiškai, be įsakymų, – žmonių su puse uncijos sveikos paranojos. Jie skaitė Niccolò Machiavelli, o paskui reiškė savo nuomonę

Dar viena ankstyvosios *Deltos* nuotraukų. Jos nariai ne tik sėmėsi patirties iš užsienio kolegų, bet turėjo ir savų idėjų.

apie jį. Mes prašėme jų išnagrinėti istoriją apie tris žmones, kurie pėstute bėgo iš Sibiro ir galiausiai atsidūrė Tibete. „Pakomentuokite šį atsitikimą: ką bėgliai darė gerai, o ką ne. Ką būtumėte darę jų vietoje?“ (Turima omenyje autentiškumo požiūriu gana prieštaringai vertinama autobiografinė Stawomiro Rawicziaus knyga „Ilgasis maršas“, kurioje aprašyta pabėgimo iš Sibiro lagerio istorija, – red. past.).

Mes gręžte gręždavom tuos vaikus, ir neretai jie išeidavo po mūsų pokalbių gerokai permirkę prakaitu.

„Jis mums reikalingas ar ne? Ką manot dėl jo?“

Mes sakydavom: „Atlikote viską gerai, labai gerai. Jūs jau beveik atrinkti. Daugeliui jūsų kolegų nepavyko, o jums pavyko. O dabar pasakykit, kas jums nesiseka. Kas verčia jus nerimauti?“

Jei žmogus atsakydavo „aš neturiu silpnųjų pusių“, mes jo atsisakydavome.

Finalistų klausinėjome, ką jie mano apie tai, kad Korėjos karo metu prezidentas Trumanas atleido generolą MacArthurą: „Ar tai buvo teisinga, ar ne? Kodėl? Kokia jūsų nuomonė?“ Kai kurie iš šių žmonių nesuprato, apie ką mes išvis kalbame. Aš pasibaisėjau, sužinojęs, kiek mažai apsiskaitę kai kurie mūsų kariai.

Galiausiai mes domėjomės, kokiais įgūdžiais jie gali pasigirti. Gal jie moka suremontuoti liftą, perskaityti techninį brėžinį, perdaryti elektros instaliaciją namie, aprašyti miesto kvartalą, įsiminti muziejaus eksponatus?

Britai žinojo, kad, ieškodami kontrolinių punktų, bėgioti kalnais aukštyrų žemyn įgalūs daugelis žmonių, bet unikalius juos daro toli gražu ne tai.

– Seržante Johnesai, kodėl turėčiau pasirinkti tave? Tu puikiai susidorojai su atranka. Tu išties puikiai varinėjai per kalnus. Atrodei puikiai, viską įvykdei. Bet dabar tu turi mane įtikinti, kad man reikia pasirinkti būtent tave. Ką gali pasiūlyti?

- Aš geras kareivis, tamsta.
- Niekai, tokių turiu čia į valias. Kuo tu ypatingas? Moki vairuoti vilkiką?
- Ne, tamsta.
- Žinai ką nors apie šunis? Teko su jais dirbti?
- O ne, tamsta. Ne daugiau, kaip kitiems.
- Žiūrėk, seržante, tu nieko man taip ir nepasakei. Pamąstyk porą minučių ir išvardyk man kokius nors savo unikalius gebėjimus.
- Pauzė.
- Tamsta, aš neblogai susidoroju su užraktais.
- Šit kaip? Ir kaip gerai?
- Moku juos atrakinti. Man gana gerai pavyksta.
- Kaip gerai?
- Paskambinkite Vardeniui Pavardeniui ir paklauskite.
- Taip ir padarysiu. Gali eiti. Susisieksime vėliau.

Skambindavome nurodytam asmeniui ir aiškindavomės, kiek tai tiesa. Komisija nesusidomėdavo, jei asmuo nebūdavo ekspertas. Mes ieškojome talentų. Jei mes pasirenę kažką leisti mokytis už mokesčių mokėtojų pinigų, tai tas turi sugebėti mokytis.

Po pirmojo atrankos kurso *Delta* savo žinioje turėjo septynis žmones.

Kartu su šiuo nedideliu potencialių instruktorių sąstatu mes peržiūrėjome dviejų civilių kandidatūras. Jie galėjo mums būti naudingi. Pirmas civilis, kurį pasamdėme, gyveno Floridoje. Dickas Madouse'as neseniai iš Specialiųjų pajėgų išėjo į atsargą, turėdamas nuostabią tarnybos charakteristiką. Jis dalyvavo reide į Sontajų (Turima omenyje karo belaisvių vadavimo operacija „Ivory Coast“, įvykdyta Vietname 1970-aisiais, – vert. past.). Taip pat dalyvavo mainų programoje su britais ir net buvo vedęs SAS seržanto majoro dukterį. Kai jis sutiko ateiti ir mums padėti, pasijutau lyg būčiau užlopes didžiulę skylę.

Visą tą laiką Dickas Potteris dirbo ties reikalavimais, keliamais kandidatams. Jie buvo labai smulkmeniški ir apėmė daugybę savybių, kurias tik buvo galima kaip

nors įvertinti. D. Potteris išskyrė pradinius reikalavimus kandidatui: gebėti maksimaliai efektyviai eiti savo pareigas pagal karinę specialybę; be to, tai turėtų būti mažiausiai antras kontraktas ir ne žemesnė kaip seržanto (E-5) kategorija; neturėti jokių fizinių apribojimų; būti ne jaunesniu nei 22 m. amžiaus JAV piliečiu; suprasti bendrus techninius dalykus pagal *GT score* testą (ne mažiau 110 balų); būti patikrintam saugumo tarnybos, atitikti Specialiųjų pajėgų fizinio pasirengimo testo ir medicinos komisijos reikalavimus; būti išėjus Parašiutinio parengimo programą arba išreiškus norą ją pasirinkti; asmeninėje byloje neturi būti pasikartojančių drausminių nuobaudų; tarnybos laikotarpis – ne mažiau dvejų metų; privalomas pradinės atrankos kursas.

Mūsų verbuotojai apsilankė daugybėje karinių bazių. Jie varinėjo po šalį ten ir šen, įsibraudami vos ne į kiekvieną padalinį, stovyklą ar įgulą. Į vadavietę Europoje jie vyko dukart. Tai buvo sunkus darbas. Rasti žmogų – tai tik proceso pradžia. Galiausiai, mes ieškojome gerų žmonių, o tokie sistemoje turi šansą užimti geriausias vietas. O ką mes? Mes negalėjome pasiūlyti jiems nieko, išskyrus galimybę padaryti gyvenimą sudėtingesnį...

Nuvykau deryboms į Specialiųjų pajėgų 10-ąją grupę. Jos vadas Otaras Shalickashvilis, anksčiau rekomendavęs mane generolui De Pouilly, vėl pasirodė kaip niekad naudingas. Šeštadienio ryte jis surinko savo karininkus bei vyresnius seržantus ir atsistojęs prieš rikiuotę pasakė: „Darbas, kurį turi atlikti pulkininkas Beckwith'as, daug svarbesnis nei tas, kurį dirbame mes. Ir aš palaikysiu kiekvieną, kuriam kils noras pabandyti sėkmę jo padalinyje.“ Ši kalba, taip pat ta aplinkybė, kad

Country anksčiau čia tarnavo, turėjo

Blue Light emblema. Padalinys buvo sukurtas kaip laikinas pakaitalas, kol *Delta* pasieks numatytus operacinius pajėgumus. Tačiau tarp jų prasidėjo konkurencija.

Bendrose pratybose su 22-uoju SAS pulku. Herefordas, Didžioji Britanija.

įtakos – į ateinantį kursą, numatytą 1978 m. sausį, užsirašė šešiasdešimt žmonių.

Vietovė ten buvo sudėtingesnė ir labiau priminė Brecon Beaconsą, kur SAS vykdė atranką. Tad galiausiai *Delta* perkėlė atrankinio kurso vietą į Kemp Dousoną, pasislėpusį atšiauriuose Vakarų Virdžinijos kalnuose. Tačiau dar neturėdami leidimo, antrąjį kursą vėl surengėme Uwharrie miškų rezervate ir slėniuose. Iš beveik šešiasdešimties savanorių, dalyvavusių jame, *Delta* atsirinko penkis naujokus.

Visi dirbo po aštuoniolika valandų, septynias dienas per savaitę. Popierizmo buvo į valias. Į jį buvo pasinėrę visi: Country, Backshots, Chuckas Odorizzis, Curtas Hurstiris, Dickas Potteris. Kiekvieną vakarą prieš miegą aš rašiau pastabas ir priminimus. Reikėjo daug ką pagrįsti. Buvo būtina rašyti daugybę laiškų generolui J. Mackmullui, taip pat ir į įvairius aprūpinimo padalinius, kurie buvo susiję su mumis. Mes norėjome, kad kitame atrankos procese dalyvautų šimtas aštuoniasdešimt žmonių iš Specialiųjų pajėgų. Tai būtų mūsų rūšies vyrai, savanoriai su tinkama kvalifikacija – šimtas aštuoniasdešimt galvų.

Išgirdęs tai J. Mackmullas sumirksėjo, užsikosėjo ir pareiškė – nė už ką!

Pamėginau įtraukti į reikalą reindžerius.

Pažinojau Joe Stringhamą, jis anksčiau vedė užsiėmimus Reindžerių mokykloje. Iš pradžių norėjau, kad jis taptų mano pavadootoju. Bet kai sužinojau, kad jo kandidatūra svarstoma į 1-ojo reindžerių bataliono vado vietą, nedelsdamas atmečiau šią idėją. Niekas nenorės būti kažkieno pavadootoju, jei yra galimybė tapti vadu. Man pasakė, kad FORSCOM generolai, ypač Kaplanas, buvo dėkingi dėl to, kad aš palikau Joe ramybėje. Tai sumažino įtampą, kurią mes jautėme, bendraudami su reindžeriais. Tačiau generolas Maloy nenustojo budriai stebėti abiejų batalionų. Taigi, į antrąjį atrankos kursą nė vienas reindžeris nepateks.

Maloy taip pat susisiekė su Mackmullu, ir dalis jų susirašinėjimo atsitiktinai pateko į mūsų štabą. Man pasirodė, kad abu jie nusprendė, jog jei jie ims glaudžiai bendradarbiauti su *Delta*, tas sukels betvarkę reindžerių ir Specialiųjų pajėgų bendruomenėje. Buvo nuspręsta, kad *Delta* gaus progą pabendrauti tik su mažu potencialių kandidatų būreliu – vien su tais, kurių sąrašą parengs patys reindžeriai su Specialiosiomis pajėgomis. Generolas J. Mackmullas leido mums kalbėtis tik su griežtai apibrėžtų specialybių atstovais – sprogdintojais ar, tarkim, ginklininkais. Bet jokia būdu negalėjome kalbėtis su medikais

Antiterorizmo klasika – užimto orlaivio šturmas.

ar ryšinininkais, operatyvininkais ar žvalgais. Patirtis rodė, kad minavimo ir sprogdinimo ar ginklininko įgūdžius įgyti visų lengviausia. Medicinos, ryšių, operatyvinių veiksmų ar žvalgybos subtilybės daug sudėtingesnės ir reikia daug laiko, kad jas įsisavintum. Tada ir tapo aišku, jei *Deltos* darbuotojai žiūrės tik tų žmonių, kurie figūravo J. Mackmullo sąraše, tai nebūtinai turėsime reikalų su pačiais geriausiai.

Pats generolas nebuvo visiškai atsakingas už šią politiką – jis klausė savo štabo ir dviejų grupių vadų patarimų.

Civiliniame versle toks dalykas vadintųsi „prekybos laisvės apribojimu“. Mums pakirpo sparnus, ir mes negalėjome su tuo susitaikyti. Mes nuolat reikšdavome nuomonę, kad nustatyta sistema nėra tenkinanti. Bet sąrašas buvo vienintelė prieiga prie potencialių kandidatų iš Žaliųjų berečių. O iš reindžerių, kaip ten bebūtų, išvis nieko nebuvo girdėti.

Maža grupė iš tų, kuriuos pasiūlė J. Mackmullas, pasirodė antrajame atrankos kurse labai prastai. Iš to sąrašo netiko nė vienas. J. Mackmullas negalėjo to suprasti. „Nesu įsitikinęs, kad jie iš tikrųjų norėjo čia atsidurti“, –

pasakiau jam.

Tuo metu įtampa Fort Brege pradėjo augti. Žmonės belsdavosi į mano duris: „Pulkininke, aš negalėsiu pas jus atsidurti. Manęs neišleis iš padalinio.“ Prieidavo iki to, kad prašymų priėmimo laikotarpiu jie eidavo tiesiai pas generolą J. Mackmullą ir skųsdavosi tiesiogiai jam. Kai šitai nepakeitė situacijos, kai kurie jų raštu kreipėsi tiesiog į Sausumos pajėgų departamentą.

Generolas pradėjo nervintis, mano nuomone, visiškai pagrįstai. Mano autoritetas nukrito ne tik vadovybės, bet ir Specialiųjų pajėgų bendruomenės akyse: „Štai, jis vienas iš mūsų, bet dabar sumanė eiti savu keliu.“

Generolas paskyrė papulkininkį Wyattą Blumfieldą iš savo Kadro skyriaus, kad šis dirbtų su *Delta*. Jis parinko ir įvertino mums skirtus kandidatus, bet kai mūsų žmonės atėjo į pokalbį, pasirodė, kad tie žmonės neatitinka net pirminių reikalavimų. Mes iššvaistėm daugybę laiko tiesiog veltui, dirbdami pagal neveiksnią schemą. O spaudimas vis didėjo: Mackmullas pyko ant Blumfieldo, Blumfieldas pyko ant mūsų, o mes pykom ant jų abiejų. Trintys ir priešiškumas tapo dienvakariu. Gyvenimas tų, kas buvo susiję su *Delta*, Kenedžio centre (Specialiųjų pajėgų centras Fort Brege, – red. past.) darėsi vis sunkesnis.

Būtent tuo metu generolas J. Mackmullas pradėjo labiau linkti prie *Blue Light*, duodamas jiems viską, ką galėjo duoti. R. Mountelas pasinaudojo šiuo momentu. Pasak jo, *Delta* esą priklauso Specialiosioms pajėgoms, bet Ch. Beckwith'as nenorįs, kad ji ten būtų, o mes – bendruomenės dalis – atekit ir pasižiūrėkit, kuo mes užsiimame. Jie intensyviai treniravosi ir buvo motyvuoti. Tačiau R. Mountelas turėjo vieną problemą. Jie neturėjo paskirto tiesioginio finansavimo. Ir viską, kas buvo būtina *Blue Light*, R. Mountelui reikėjo traukti iš Specialiųjų pajėgų 5-osios grupės atsargų, o kadangi jis buvo ir šios grupės vadas, tai atsidūrė lyg tarp kūjo ir priekalo.

Jei R. Mountelui prireikdavo kokių nors papildomų priemonių, jam reikėdavo kreiptis į Kenedžio centro vadovybę, tikintis, kad ši su-

Vaikiniai civiliais rūbais visai nepanašūs į supermenus. Walther MPK pakeitė H&K MP5. Prie vieno jų primityviai pritvirtintas taktinis žibintuvėlis. 1980-ieji.

gebės jam ką nors mestelti. Žodžiu, kai gali kyštelti ranką tik į vieną puodynę, tai norėdamas sustiprinti vieną padalinį, susilpnini kitą. Žinoma, tai kėlė sunkumų.

Todėl balansas pamažu krypo *Deltos* link. Iš pradžių beveik nepastebimai. Bet judėjimas vyko. Reikėjo atsidurti priekyje.

23 SKYRIUS

Įveikęs atkrentamąjį etapą Kemp Dousone atrankos dalyvis patekdavo į Fort Bregą – į intensyvų, visiško atsidavimo reikalaujantį operatorių kursą. Devyniolika savaičių įgūdžių, reikalingų tam, kad susidorotum su bet koku teroristiniu incidentu.

Naujokui operatoriui buvo numatytas unikalus mokymo planas, kokio nebuvo niekur kitur. Šio beveik penkis mėnesius trunkančio kurso metu kiekvienas *Deltos* operatorius turėjo pademonstruoti tokius įgūdžius: tiksliai naikinti taikinius; išmokti vadovavimo ir kontrolės; užmegzti ir palaikyti saugų ryšį; užimti pozicijas ir judėti paisant šturmo operacijų taktinių metodų; veikti kriziniame taške ir tin-

kamai elgtis su įkaitais; stabilizuoti nukentėjusiojo būklę mažiausiai pusvalandžiui; tinkamai vartoti ir prižiūrėti optinius prietaisus; išmokti elgtis su technika ir mechanizmais; valdyti ratines ir vikšrines transporto priemones; įveikti natūralias ir dirbtines kliūtis; orientuotis vietovėje judant nuo vieno orientyro prie kito; apsisaugoti nuo sprogstamųjų įtaisų keliamos grėsmės; išmokti individualių ir grupinių veiksmų, reikalingų per oro desanto ir aeromobilias operacijas; mokėti elgtis vandenyje; sugebėti nuginkluoti ir nukenksuminti priešišškai nusiteikusius oponentus.

Pasirengimas buvo sunkus psichologiškai, griežtas fiziniu požiūriu, išsamus ir unikalus. Niekas negalėjo sau leisti atsipalaiduoti nė dienos. Jei koledže studentas žiūri pro langą ir skaičiuoja varnas per anglų literatūros paskaitą, jis gali neišlaikyti egzamino. *Deltos* operatoriui žiopsojimas šturmo operacijų metu gali kainuoti gyvybę. Operatoriai privalėjo susitvarkyti su bet kokia teroristine situacija, bet kurioje aplinkoje ir bet kuriuo metu.

Kai kurie dėstomi dalykai atrodė kaip burtai, pavyzdžiui, spynų atrakinimas ar

šilumvežio *SSB1200* valdymas, bet kiekvienas jų buvo būtinas. Operatoriai ne šiaip sau įgydavo daugybę įgūdžių – jie juos iš tikro meistriškai įsisavindavo.

Alpinizmo kursas buvo reikalingas tam, kad kiekvienas operatorius mokėtų naudotis virvėmis, lipti į pastatus, įrenginius, lėktuvus ir nusileisti nuo jų, evakuoti nukentėjusiuosius; mokėti kopti aukštyn vienas ar poroje; vykdyti traversavimą (alpinizmo terminas, reiškiantis horizontalių maršruto atkarpų įveikimą, – vert. past.); patikimai įtvirtinti nusileidimo virvę ir ją naudotis.

Mūsų snaiperiai privalėjo nukenksminti visus taikinius iki 600 jardų (550 m) atstumu ir 90 procentų jų atstumais iki 1 000 jardų (914 m). Kartkartėmis vykstančiose šaudymo iš kovinių ginklų varžybose *Deltos* snaiperiai visada finišuodavo pirmieji. Tik Slaptoji tarnyba kartais sugebėdavo nurungti *Deltą*. Didžioji šių varžybų dalis buvo vykdoma naudojant 7,62 mm šautuvus M14 su atvira taikymosi įranga, šaudant į standartinius *NRA* (JAV nacionalinė šaudymo asociacija, – vert. past.) taikinius iki 500 jardų (447 m) atstumu.

Šaudyba, savaime suprantama, sudarė didžiąją kiekvieno operatoriaus apmokymo dalį. Nepriklausomai nuo savo specializacijos, visi turėjo šaudyti po tris keturias valandas kasdien penkias dienas per savaitę.

Vienas pirmųjų darbų iškart atvykus į savąją „irštą“ buvo šaudyklos statyba. Tai buvo kompleksas, kainavęs 90 000 dolerių, iškilęs už buvusio įgulos kalėjimo pastato. Jis tapo žinomas kaip „siaubo namas“. Kiekvienoje iš jame buvusių keturių patalpų buvo sudėtinga taikinių, kuriuos buvo nesunku keisti ir pertvarkyti, sistema. Šaudyti buvo įmanoma beveik visomis kryptimis. Viena iš sistemų – vaizdo projektorius su garsu aktyvuojama stop kadro funkcija. Operatorius, matydamas kambarį, pilną įkaitų ir juos įkalinusių teroristų, turėjo spręsti, kas yra kas, ir atidengti ugnį į teroristus. Šūvio metu vaizdas sustingdavo, kad šaulys galėtų aiškiai pamatyti, kur pataikė.

Pirmoji „siaubo namo“ patalpa buvo skirta apšilimui, joje buvo atliekami patys papras-

čiausi pratimai. Paspaudus mygtuką, netikėtai pasirodydavo aštuoni siluetiniai taikiniai, vaizduojantys tiek geriečius, tiek blogiečius. Tokia treniruotė buvo skirta tam, kad šaulys gautų tik kelias akimirkas įeiti į patalpą, identifikuoti taikinius ir atidengti į juos ugnį.

Antroji patalpa buvo skirta mokytis užkirsti kelią aktyviems teroristų veiksams. Tikslas – priversti teroristus pereiti į gynybą. Kai durys į patalpą išsprogdinamos, dalį sekundės teroristo dėmesys persijungia į sprogimą. Tuo momentu geri vaikinai įsiveržia į patalpą ir nukauja teroristą. Kambario valymas, kaip mes tą vadinome, turi būti atliekamas staigiai ir griežtai. Įsiveržti į vidų geriausia keturiese. Kiekvienas turi įeiti žaibiškai ir judėti sava kryptimi. Ginklo pasirinkimą apsprendžia aplinkybės. Jei tai kambarys su dviem ar trimis teroristais, ketvertukas naudos pistoletus, paskutinis gali turėti 12 kalibro pompinį šautuvą. Stambiame objekte su daug besijungiančių kambarių, kuriuos užėmę daug teroristų, gali būti naudojama šešių žmonių šturmo grupė, ginkluota pistoletais-kulkosvaidžiais.

Deltos operatoriai buvo mokomi atlikti po du šūvius į kiekvieną teroristą. Tuo metu operatoriai turėjo judėti – kliudyti nejudantį taikinį priešui daug daugiau šansų. Buvo treniruojamasi veiksmų užsikirtus ginklui, judant ir apšaudymo metu.

Pagrindas šturmo plano organizavimui – informacija, gauta iš derybininkų ir kitų asmenų, buvusių krizės taške arba šalia jo. Detalios žinios, su kuo grupė susidurs kitoje durų pusėje, padidina jos pasitikėjimo savimi lygį. Operatoriui, susigūžusiam išorėje ir laukiančiam durų išsprogdinimo momento, itin svarbu jausti, kad jis žino, su kuo jam teks turėti reikalų po keleto sekundžių. Ir atvirakščiai, nesėkmingo kambario išvalymo rizika, kai „ugniagesių komanda“ nežino, kur ir kas jame yra, labai padidėja – galima nukauti ne tuos žmones.

Taikiniai, kurie buvo naudojami valymo užsiėmimuose, paprastai buvo žinomų teroristų nuotraukos.

Trečioji komplekso patalpa buvo naudojama šaudymui visiškoje tamsoje (operatoriai

„D-vaikiniai“ jau turi patirties. Šįkart jie medžioja Jugoslavijos karinius nusikaltėlius. 1990-ieji, Bosnija.

dėvėjo naktinio matymo akinius) ir įvairių tipų durų išmušimui. Mes išleisdavome galybę pinigų – reikėdavo dažnai keisti liuminescencines lempas, kurios išsitaškydavo į šipulius kartu su durimis.

Ketvirtojoje patalpoje buvo detalus lėktuvo salono maketas.

Nuo tada, kai lėktuvų užgrobimai tapo madingi, *Delta* sugaišo daug laiko, įsisavindama šią specifiką. Jei atsitiktų taip, kad JAV priklausantis ar amerikiečių aviakompanijos eksploatuojamas laineris būtų užgrotas ir nuvartytas į kitą šalį, *Delta* būtų nukreipta ten – lygiai taip pat, kaip Vakarų Vokietija nusiuntė GSG-9 grupę į Mogadišą – tam, kad išlaisvintų įkaitus ir, esant galimybei, išsaugotų lėktuvą (minima sėkminga įkaitų vadavimo operacija „*Feuerzauber*“, įvykdyta 1977 m. spalio 18 d., – red. past.). Jautėme, kad ši sritis užkrauna ant mūsų pečių didelę atsakomybės našta.

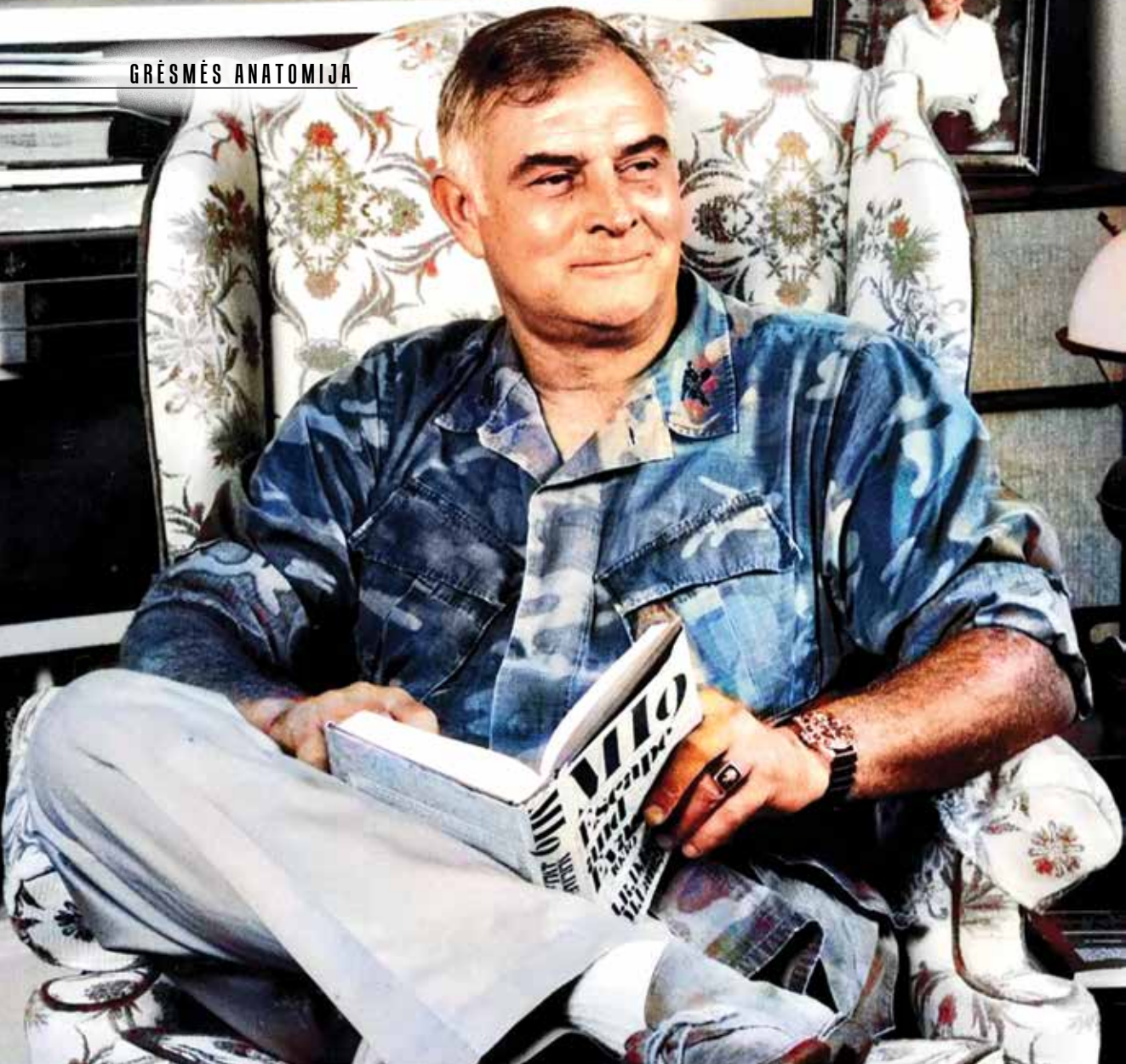
Federalinė aviacijos agentūra mus parėmė. Pirmiausia, ką jie padarė, – davė *Deltai* *Boing 727*. Oro linijų kompanijos, kadangi tai lietė ir jų interesus, taip pat bendradarbiavo. Taip, pavyzdžiui, mes praleidome daug ilgų naktelių *TWA* („*Trans World Airlines*“ kompanija, – red. past.) angare Kenedžio tarptau-

tiniam ore uoste.

Iš pradžių mes darydavome klaidų. Vienoje pirmųjų pratybų šturmo grupė atsargiai šliaužė sparnu, kad priėtų prie avarinio liuko. Kai grupė užtikrino orlaivio kontrolę, žmonės, kurie vaizdavo įkaitus salone, pripažino, kad suprato, jog kažkas vyksta, nes lėktuvas buvo pradėjęs lengvai linguoti. Pamoka, kurią išmokome tą naktį, – reikia žinoti, kiek degalų yra sparnuose. Akivaizdu, jei sparnuose esantys bakai bus tušti ir lengvi, lėktuvas stipriai siūbuos.

Norint gaudytis lėktuvuose, reikia daug ką išnagrinėti. Sunaudoję šiai temai daugybę laiko, du *Deltos* operatoriai tapo neišsenkančiais žinių apie orlaivius šaltiniais. Jie sužinojo viską, ką tik galima sužinoti: kaip O'Haroje lėktuvai papildomi degalų, kaip *La Guardia* keičiasi skrydžio ekipažai, kaip atneša maistą *Dullese* (oro uostai Čikagoje, Niujorke, Vašingtone, – red. past.). Jie žinojo, kur yra kiekvienas iš devynių pailgintos versijos *Boing 727* liukų, ar įmanoma patekti į *DC-9* per šasi nišas, kokios signalinės lemputės užsižiebtų, jei atidarytų tą ar kitą liuką plačiafluzeliažiniame *DC-10*. Nebuvo nieko, ko tas dvejetas nebūtų žinojęs apie lėktuvus, kaip į juos patekti.

Savaime aišku, kad patekus į orlaivį viską

Plk. Charlie A. Beckwith'as – asmuo, be kurio neįsivaizduojama Specialiųjų operacijų pajėgų istorija.

lemia šaudybos įgūdžiai. Tai mažai kuo skiriasi nuo šaudymo į žuvis statinėje. Reikia identifikuoti ryklius ir atskirti juos nuo auksinių žuvelių – teroristus nuo keleivių. Mes ilgai ir nuobodžiai praktikavomės šio meno lėktuvo salono makete, įrengtame šaudykloje.

Kai pasigirs šūviai – o iš esmės jie yra tai, ko ir tikimasi iš *Delta*, – kažkas turės mirti, nesvarbu, kiek valandų buvo praleista pasirėngimui. Viskas priklausys nuo žmogaus, kurio pirštas ant nuleistuko. Šiuo požiūriu *Delta* buvo unikali.

27 SKYRIUS

1978 metų rudenį, žiemą ir visiems atėjusiems metams *Delta* grįžo prie pagrindų. Mes peržiūrėjome šaudybos parengimo programą, kad ją patobulintume. Neišvengta klaidų, bet mums jos buvo naudingos, nes įgudavom proto. *Delta* sunaudodavo daugybę amunicijos – maždaug trisdešimt tūkstančių .45 kalibro šovinių per savaitę. Ryte vaikinai dirbdavo šaudykloje su pistoletais, antrą dienos pusę praleisdavo su pistoletais-kulkosvaidžiais.

Mūsų šaudymo įgūdžiai gerėjo.

Snaiperiai irgi šlifavo savo gebėjimus. Atsižvelgdavome į kiekvieną jų pasirengimo aspektą, skaidėme, analizavome ir vėl viską sujungdavome. Jie pradėjo patys pildyti šovinius paraku. Kiekvienam tai užimdavo po tris valandas per dieną. Dėl to snaiperiai tapo daug atidesni, mažiau išnaudodavo kulku ir labiau rūpinosi, kur jos pataiko. Jų profesionalumo lygis išaugo.

Mūsų įranga patobulėjo. Pradėjome aprūpinti šaulius snaiperiniais šautuvais 40-*XB* su sunkiais vamzdžiais, kuriuos firma „Remington“ pagamino specialiai *Deltai*. Šaudant šimto jardų atstumu, kulkos paklaida sudarydavo mažiau nei pusę *MOA* (*MOA* – kampinė minutė, šešiasdešimtoji kampinio laipsnio dalis. Šiuo atveju pusė *MOA* paklaida šimto jardų atstumu sudaro vos daugiau kaip 1 cm, – red. past.). Kulku pramuštos skylės beveik sutapdavo viena su kita.

Kartą aš buvau šaudykloje su Boriso snaiperių grupe. Jis šaudė iš vieno tų naujųjų šautuvų su 12 kartų artinančiu *Redfield* taikikliu. Rezultatai buvo labai aukšto lygio. Jis pasisuko ant šono ir žvilgtelėjo į mane. Veide švytėjo šypsena.

„Bose, jūs atėmėte iš manęs bet kokias galimybes pasiteisinti. Gavau geriausią šautuvą, geriausią taikiklį, pats sau darauši šovinius. Daugiau nebeturiu jokių ramentų, į kuriuos galėčiau pasiremti. Vienintelis dalykas, ką dabar galiu, tik dirbti uoliau.“

Toks buvo požiūris į darbą, bendras visai *Deltai*. Kariai laisvai bendravo tiek tarpusavyje, tiek ir su karininkais.

Naujovės tapo įprastu dalyku. Mes pagaminome kompaktiškus, bet galingus prožektorius, kuriuos buvo galima tvirtinti prie pistoletų-kulkosvaidžių ir aptikti taikinius tamsoje. Buvo parinktas ir patobulintas šarvinės liemenės modelis. Moralinio nusiteikimo lygis buvo labai aukštas, nors darbo diena ir užsitęsavo. Žmonės atvykdavo sulig pirmaisiais saulės spinduliais, o išsivažinėdavo jau gero kai po saulėlydžio.

Tuo metu kova prieš terorizmą amerikiečių sąmonėje užėmė vieną paskutinių vietų. Tie-

sioginės grėsmės mūsų šaliai nebuvo, todėl terorizmo tema per daug nejaudino mūsų žvalgybos bendruomenės. Karo atašė Nigerijoje, tarkim, pirmu prioritetu laikė komunistų veiklą šalyje. Antru pagal svarbą veikiausiai buvo Nigerijos pajėgų galimybių analizė ir politiniai aukščiausiojo ešelono karininkų ryšiai. Ir taip toliau, kur dėmesys teroristų aktyvumui būtų skirtas maždaug ties šešta ar septinta pozicija. Centrinės žvalgybos agentūra (*CŽA*) ir Valstybės departamentas pamėgino pertvarkyti šiuos prioritetus. Žvalgybinės informacijos šaltiniai buvo labai svarbūs *Deltos* kovai prieš terorizmą.

Deltos ryšių padalinys surinko kompleksą, kurį galima laikyti aukščiausiu tuometinės technikos pavyzdžiu. Tam buvo išleista keli milijonai dolerių. Ryšio priemonė turėjo būti lengva, portatyvi, tvirta, saugi ir plataus diapazono. Transliacijas planuota vykdyti per karinius laivus, naudojant juos kaip retransliatorius. Komplexo esmė – nedidelis palydovinio ryšio įrenginys. *Delta*, palyginti mažas padalinys, disponavo išties sudėtinga ryšio sistema.

Pačioje pradžioje mes kreipdavomės į Federalinį tyrimų biurą (*FTB*), *CŽA* ir Slaptąją tarnybą, prašydami patarimų ar norėdami perimti žinias. Dabar jie jau patys neretai viešėdavo pas mus. Karininkai iš Jungtinio štabo, daugiausia pulkininkai leitenantai ir pulkininkai majorai, taip pat apsilankydavo mūsų „irštvoje“, norėdami įvertinti padalinio gabumus. Vienas karininkas man pasakė: „Vašingtone daug kas galvoja, kad *Delta* – tai generolo Meyerio asmeninis kūrybinis konstruktorius. Kasryt jis iš jo surenka kokį nors mechanizmą ir gėrisi, kaip jis siaučia po jo kabinetą.“ Šiame pavyde nebuvo nieko keisto, ir jis niekur niekada nedingo. Bet *Deltai* tai skambėjo beveik kaip komplimentas.

Tačiau kažkur giliai kirbėjo nerimas – jei mes tik treniruosimės ir treniruosimės, *Delta* gali tapti tais ugniagesiais, kurie moka tik velniškai gražiai nušliuozti strypu žemyn ir sušokti į mašinas, bet ne kovoti su ugnimi. Niekas negalėjo numatyti, kur ir kada kils

gaisras. Bet niekas neabejojo, kad vienąsyk jis plykstelės.

Tad *Delta* operatoriams reikėjo leisti pasižvalgyti po gatves, kad jie padirbėtų realiomis sąlygomis. Kai kuriems jų reikėjo suteikti laisvės išvykti ir į užsienį – pažiūrėti, kaip gyvena ir kuo kvėpuoja kitas pasaulis. Jiems reikėjo duoti galimybę padaryti klaidų. Pavyzdžiui, operatoriui nusigauti traukiniu iš Bonos į Miuncheną. Arba, būnant Prancūzijoje, autobusu iš Nanto pasiekti Limožą per La Rošą.

Mes paklausėme Valstybės departamente, ar negalėtume kurį laiką išvežioti diplomatinio pašto, tai leistų išnagrinėti mūsų atstovybes ir įvertinti jų atsparumą teroristinėms atakoms.

Ginkluotosiose pajėgose ir Valstybės departamente kai kas, kaip sakoma, apšalo: „O Dieve, Charlie Beckwith'as nori mus įpainioti į tarptautines intrigas.“

Turbūt faktas, kad aš visada nešiodavau .45 kalibro *Colt*, vertė generolo Meyerio pavaduotoją jaustis kiek nejaukiai. Jis pabandė pats vesti derybas su Valstybės departamentu. Aš norėjau, kad jis kalbėtų mano vardu. „Aš kalbėsiu ne jūsų, o Sausumos pajėgų vardu“, – atsakė jis. Matyt, jo požiūris į mane buvo ne geresnis nei į nevaldomą raketą.

Galusiai 1979-ųjų pradžioje *Delta* pradėjo kai kurias treniruotes Europoje. Operatorius atskrisdavo į Vakarų Vokietiją, kur užmegzdavo kontaktą su asmeniu, paskirtu Specialiųjų pajėgų 10-osios grupės. Gaudavo nurodymą vykti į Londoną, kur jo užduotis buvo rinkti visą jam prieinamą informaciją apie Britų muziejų, kuriame, pasak pratybų legendos, teroristai laikė paėmę įkaitais keletą amerikiečių turistų. Buvo tikimasi, kad operatorius įvykdys užduotį per numatytą laiką, tačiau jo visados trūkdavo, bent jau tam, kad sėkmingai pasiektum visus nurodytus tikslus. Veikdami tokio pobūdžio ekstremaliu režimu, mes gaudavome aiškesnį vaizdą, ką gali ir ko negali atlikti operatorius. Jam grįžus, Fort Brege visada apiberdavome operatorių klausimais ir paskui jo veiksmus apibendrindavome.

Delta pradėjo mainų programą su SAS.

Iš Belfaste pabuvojusio seržanto, kurį mums komandiravo, kai ką sužinojome apie minas siurprizus. Paskui patyrinėti mūsų atvyko GSG-9, o mes apsilankėme pas juos. Tas pats ir su Prancūzijos *GIGN*, ir su izraeliečiais.

Delta tapo laisvojo pasaulio kontrteroristinės bendruomenės dalimi. Mes ir mokėmės, ir mokėme. Dar, dar ir dar kartą aptarėme naujas idėjas ir įgūdžius, kaip veikti trijų tipinių situacijų atvejais: prieš užsibarikadavusius priešininkus, prieš teroristus atviroje erdvėje, taip pat lėktuvo užgrobimo metu. Forsuoto įsiveržimo variantai į orlaivius, autobusus, mašinas, traukinius, metro, liftų šachtas, biurus ir gyvenamąsias patalpas, įvairiausio išplanavimo kambarius buvo aptarinėjami, repetuojami, kritikuojami ir vėl tobulinami.

Kartą per savaitę *Delta* savo „irštvoje“ surengdavo smegenų šturmą. Grupė kūrė idėjas. Mano durys visada buvo atviros tiems, kas norėjo pakalbėti su manimi. Viskas, ko prašiau, kad idėjos pirmiau būtų surašytos ant popieriaus. Tai padėdavo atsijoti visokius niekalus. Taip mes gaudavome daug naujų dalykiškų sumanymų. Kartais žmonės prašydavo pakeisti kai kuriuos principinius dalykus. Prašymai ne visada reikšdavo, jog jie bus įvykdyti, bet idėjos būdavo peržvelgiamos. Visi žinojo, kad bus išgirsti. Ir tai motyvavo.

Majoras Backshotas kartkartėmis priedavavo prie manęs darbo dienai baigiantis, maždaug apie 17 valandą, ir sakydavo kažką panašaus: „Bose, mes čia turime vieną bičą, kuriam svyla subinė nuo noro išsakyti jums savo idėjas. Jo sąrašas mylios ilgio, ir, velniai rautų, ten nėra nieko gero. Bet aš nenoriu jo imti ir išspirti šiaip sau. Paprašiau vieną iš mūsų vaikinių padirbėti su juo. Bet jeigu jis užsives ir sustabdys jus koridoriuje, padrožkit jį, bet, prašau, palikit jį tarp gyvųjų. Gal mes ir sugėbėsime iš jo išpešti ką nors tinkamo.“

Delta judėjo, mes vibravome tarsi stereoaparatus garsiakalbiai. Geros idėjos, blogos idėjos. Kai kurios jų pasibjaurėtinos, kai kurios nerealios, bet kai kurios tiesiog nuostabios.

„Ei, bose, turiu gerą mintį. Norėčiau nuvykti pažiūrėti iš arčiau į tą ekstremalaus vairavimo

mokyklą Vakariniėje pakrantėje“.

„Žinote, tamsta, – aš dėl tų visų mūsų civiliinių radijo stotelių. Jos kainuoja krūvą pinigų. Aš nenoriu spręsti tokių klausimų, nes pats nežinau, kaip tą organizuoti, bet mums vertėtų ką nors nusiųsti pasimokyti į kursus, kad galėtume jas prižiūrėti savomis jėgomis. Gal man susisiekti su gamintojais ir paprašyti jų padėti?“

Greitasis Edis (angl. *Fast Eddie* – tai pravadė, – red. past.) norėjo vėl vykti į Norfolką: „Man vėl laikas grįžti pas tuos jūrinis, bose, ir gauti ten daugiau visokių dalykėlių“. – „Man baisu tave ten išleisti, seržante, ko gero, tu atitempsi iš ten visą kreiserį!“

Kartais mes nieko nepešdavom. Žmonės ateidavo ir sakydavo: „Tai buvo tuščias reikalas, tamsta. Nėra reikalo tuo užsiimti.“

Mes visą laiką bandėme pagerinti savo metodus deblokuoti kliūtis. Sprogmenimis galima išmušti duris, bet nelygu koks specialistas tą atlieka: kitas taip pat sėkmingai gali prakiurdyti jums ausų būgnelius. O mums mažiausiai norėjosi veržtis į patalpą, kai iš ausų trykšta kraujo fontanai. Loganas Fitchas pasisakė tuo klausimu: „Aš atlikau pirminę įvairių sprogstamųjų priemonių apžiūrą. Veikiausiai radau civilį tiekėją Vakarų pakrantėje, kuris gamina lanksčius švinu aprauktus užtaisus. Jie visai neblogai atrodo. Norėčiau nuvykti pas jį ir gauti pavyzdžių išbandymams.“ – „O tai tu dar čia? Varai!“

Kartu su Greituoju Edžiu jis nuvarė pas tiekėją, gavo visas specifikacijas, atrinko pavyzdžius ir nusiuntė į Bregą. Testuodami įsitikinome, kad tas dalykas ypač tinka mūsų užduotims. *Delta* nebūtų suradusi to, jei vienas iš mūsų karininkų nebūtų domėjęsis šia sritimi ir nebūtų skyręs jai pakankamai laiko. Pas mus besilankantys užsienio kolegos atkreipė dėmesį į minėtosios priemonės efektyvumą. Jie irgi nusprendė nusipirkti šio amerikietiško produkto.

Kaip ir buvo numatyta anksčiau, A eskadronas buvo padalintas į du mažesnius – A ir B. Backshotas paliko A eskadrono vado postą ir visiškai susitelkė į gyvybiškai svarbią

Delta operatoriai iki šiol yra itin motyvuoti profesionalai, gebantys vykdyti ypatingos svarbos užduotis.

veiklą – atrankos ir parengimo eigos vystymą bei koordinavimą.

Naujai suformuotas eskadronas A buvo atiduotas vadovauti buvusiam tankistui majorui pravarde Kojotas, o eskadronas B atiteko buvusiam pėstininkui majorui L. Fitchui. Kiekvienas padalinys įgavo savą charakterį, atitinkantį vado asmenybę. Vienas jų buvo linkęs veikti labiau metodiškai, kitas daugiau kliovėsi greičiu.

Kiekybė augo, *Deltoje* rodėsi vis daugiau naujų žmonių. Iš šių gretų išsiskirdavo asmenybės, kurias vertino ir stropiai augino. Čia niekas neketino kalti kvadratinio kuolo į apvalią skylę. Kartą kažkas pasiteiravo vieno iš operatorių: „Koks skirtumas tarp *Deltos* ir tavo buvusio padalinio?“

„Tamsta, – atsakė jis, – kai tarnavau 82-ojoje oro desanto divizijoje, savo kuopoje aš buvau geriausias. O čia man reikia bėgti iš visų jėgų, kad būčiau lygus su kitais.“

PARENGĖ DARIUS SUTKUS

KODĖL 85 METUS NEBUVO RASTA

Rengiant knygą
apie 1923 m.
Klaipėdos
sukilimo štabo
viršininką, buvusį
Lietuvos karininką,

JUOZO TOMKAUS BYLA

žvalgybininką mjr. Juozą
Tomkų, pasisekė surasti ir jo
bylą. Mjr. J. Tomkus sovietų
buvo suimtas 1940 m.
liepos 12 d. 0 val. 5 min., o
liepos 13 d. 13 val. 20 min.
rastas negyvas Kauno
sunkiųjų darbų kalėjime. Jo
byla 85 m. gulėjo archyve
istorikų nepajudinta. Kodėl?

**PROF. ALEKSANDRAS VITKUS,
GINTAUTAS TAMULAITIS**

sijos agento „Efimo“ pažyma Nr. 47, siųsta į Maskvos NKVD-MGB būstinę.

1940 m. liepos 7 d. tuomet jau sovietinės Lietuvos vidaus reikalų ministerijos Saugumo departamento direktorius Antanas Sniečkus patvirtino Priešvalstybinių partijų: tautininkų, voldemarininkų, liaudininkų, krikščionių-demokratų, jaunalietuvių, trockistų, socialdemokratų, eserų, šaulių ir kt. vadovaujančio sąstato likvidacijos paruošiamųjų darbų ir operatyvinės likvidacijos planą. Jame numatyta vienu metu, naktį iš liepos 11-osios į 12-ąją, visoje Lietuvoje suimti į žiniaraščius įrašytus žmones. Liepos 11-osios vakare 8 enkavėdistai J. Tomkaus namuose atliko kratą. Juozas buvo suimtas ir įkalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime.

Pažymos Nr. 47 pirmoje dalyje nurodoma, kad 1940 m. liepos 12–13 d. Kauno mieste suimtas tik 1 žmogus (tai ir galėjo būti J. Tomkus), kai tuo metu kituose miestuose buvo po kelias dešimtis suimtųjų (iš viso 91 asmuo).

Sovietų agento, žvalgybininko „Efimo“ 1940 m. liepos 14 d. pažymos Nr. 47 antrame

Pirmiausia reikia atmesti 1940–1991 m. laikotarpį, kai Lietuva buvo okupuota tiek sovietų, tiek ir nacių. Paskui 25 m. šios bylos taip pat ieškota, bet nesėkmingai, nors spaudoje pasirodė ir straipsnių, ir knygų apie J. Tomkaus likimą, visur pažymint, kad jis buvo sovietų Kauno sunkiųjų darbų kalėjime nužudytas arba nusižudė.

Pirminė informacija apie J. Tomkaus likimą buvo Lietuvos ypatingajame archyve (LYA), bet istorikai, nors ir keli jų šią pažymą vartė, neatkreipė į ją dėmesio. Tai buvo slapta Ru-

Ši nuotrauka publikuota 1950 m. KARYJE Nr. 1. Juozo Tomkaus kapas Karmelitų kapinėse, lakūnų sklype.

punkte minimas J. Tomkaus žuvimas ir jo aplinkybės. Pažymyje nurodoma, kad J. Tomkus kalėjime nusižudė „lenktininiu peiliuku persipjaudamas gerklę“. Bet kurios valstybės žvalgybinė sistema jokiū būdu negali teikti iškraipytos informacijos, todėl į Maskvą išsiųsta pažyma Nr. 47 atspindi realų įvykusį faktą. Tik centras gali toliau spręsti, kaip elgtis su

šia gauta informacija. Tačiau tuomet atsirado skeptikų, kurie teigė, kad „Efimo“ pažyma gali būti sufalsifikuota.

Nepasitikėta ir 1989 m. liepos 14 d. to meto „Kauno tiesoje“ išspausdintu teisininko Mato Krygerio straipsniu „Savivalės replėse“.

Istorikai teigiamai įvertino 1950 m. lapkričio 23 d. Jungtinėse Amerikos Valstijose pasi-

rodžiusį straipsnį „Majorą Tomkų prisiminus“. Nuo tada visur buvo teigiama, kad J. Tomkus Kauno kalėjime buvo nužudytas, nes minėtajame straipsnyje buvo paskelbta antroji teismo medicinos ekspertizė (atlikta vokiečių okupacijos metu), kurioje konstatuojama, kad „žymus visuomenininkas ir patriotinės spaudos darbininkas“ buvo „pirmoji bolševikinio teroro auka 1940 m.“. Taip pat straipsnyje aprašyti J. Tomkaus kūno sumušimai („galvoje buvo rasta didelio sutrenkimo ir smūgių žymės, buvo išlaužyti rankų pirštai, o dešinėje kaklo pusėje buvo gili peilio smūgio žaizda“).

Atskleisti J. Tomkaus žuvimo istorinę tiesą ėmėsi iniciatyvinė grupė (iš penkių asmenų liko du – Aleksandras Vitkus ir Gintautas Tamulaitis) ir įrodė, kad J. Tomkus Kauno kalėjime nusižudė.

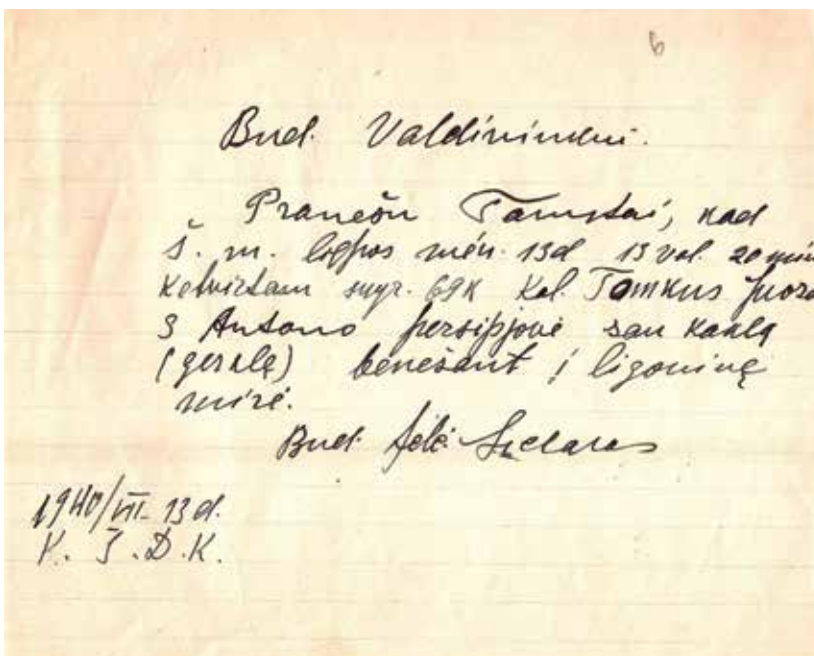
Šią išvadą leido padaryti išsamiai išnagrinėta spaudoje esanti medžiaga bei surasta J. Tomkaus kalinimo byla. Bylos suradimą lėmė archyvarų nuoroda, kad J. Tomkaus byla yra Lietuvos centriniame valstybiniame archyve (LCVA) tarp kitų 2 314 panašaus po-

būdžio bylų. Kaip galėjo atsitikti, kad istorikai jos neaptiko?

J. Tomkaus byla buvo LCVA fonde R-731 „Kauno sunkiųjų darbų kalėjimas. Kalinių asmens bylų aprašas Nr. 1“. Kitame fondo aprašo puslapyje ant aiškiai rusiškai užrašyto lapo „Инвенторная опись архивных материалов Каунасской тюрьмы. Фонд N 748.“ (liet. „Inventorinis Kauno kalėjimo archyvinės medžiagos aprašas. Fondas nr. 748“) nurodytos datos nuo 1941 iki 1944 m.: 1941 m. laikotarpio bylų numeriai nuo 1 561 iki 3 875 (iš viso 2 314 bylų); 1942 m. – nuo 1 iki 132; 1943 m. – nuo 1 iki 22 ir 1944 m. – nuo 1 iki 72. Būtent ant šio lapo viršuje stambiai ir aiškiai lietuviškai užrašyta: „Vokiečių okupacijos periodas“. Tai buvo nuoroda į vokiečių okupacijos metu suimtus asmenis, o ne į sovietinį laikotarpį, todėl byla ramiai ilsėjosi LCVA.

Toliau verčiame aprašo puslapius. Čia abėcėline tvarka surašyti visi 2 314 asmenų, kalėjusių Kauno sunkiųjų darbų kalėjime 1941 m., tačiau suimtų vokiečių okupacijos metu.

Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo kalinio Juozo Tomkaus bylos 6 puslapis.

Kauno sunkių darbų kalėjimo kalinio Juozo Tomkaus bylos 7 puslapis.

Ж. С. П. Ж. Дудинцини Валдиницини

13 VIII 40 m.

Репортас

сиу мету хисос 13 д. апе 12 вал 15 далинам пиетус. 65 ж. Келинис Томкус журад паемо пиетус и ас мижан телиам далити пиетус и кита Калидорин. Багизина далити пиетус и магложан Kaip 20 м. прадарпан далити ситла Каракени атапен и 65 камер паринрожу пер вилели и памациам ант краб лотер бандо жиса крестинас Кал Томкус жура ас грей атидаринас камерас дурис минстас Кал гринво ант лотер ас мубожан пре маро

и паскабинан и лигонине Кад атеитус Фелириус и атажо Рондонасат Валиан атажо Фелириус еислат и и мете и лигонине апе тас прамети Томстай при Висиронасас

Сурвална 82

№ 47 ми 14 июли 1940 года

1) Опроговетеним в лите испарде. К. П. Демментов с 12 ию 13 июли К. 7 казони гура 13 июли испарде 91 казони. То охроне: Демелневски, 2 казони; Вилкомирски - 9 ж.; Вилелски - 42 ж.; Шаунаидски - 33 ж.; Маришмовски - 4 ж.; Казналски - 1 казони.

2) О самсудините в Казналске Тюрме 14 июли акцианото Вол. Фаваралица - Тодиче Узало Антоновичо, 1896 года рожденни, майора в отставке

В разуритото негоднишпа Тюрме нал темавникав Тодиче перерезан себе горло негоднишпа моншо. Примаган мрга к предобраушеним негоднишпа мрга

Ефим

Ant J. Tomkaus bylos titulinio lapo rusiškas užrašas „начато 12/VII. 41 г.; кончено 13/VIII. 41 г.“ (liet. „pradėta 12/VII. 41 m.; baigta 13/VIII 42 m.) lėmė, kad ši byla buvo priskirta vokiečių okupacijos periodui ir pateko į fondą R-731, nors ant bylos viršelio aiškiai lietuviškai užrašyta, kad šis asmuo „suintas 1940 m. liepos mėn. (?) d.“. Taigi, šiame fonde anksčiau ir nebuvo ieškoma ne tik J. Tomkaus bylos, bet ir kitos svarbios 1940 m. medžiagos.

Kodėl taip atsitiko? Kaip šią painiavą išnarplioti?

Atsiverčiame fondo dokumentą – Pažymą apie Kauno sunkių darbų kalėjimo fondą Nr. R-731. Ji datuojama: „2010-11-16 Nr. SA-390, Vilnius“. Šiame straipsnyje cituojame tik pagrindinius fondo pažymos „Fondo informacija“ teiginius, kurie gali padėti suprasti fondo reikšmę ir jo archyvinis suklydimus:

„I. INFORMACIJA APIE FONDO SUDARYTOJĄ

Sudarytojo pavadinimo pasikeitimai
Kauno sunkių darbų kalėjimas (Zentralgefängnis in Kauen) (1941–1944).

Sudarytojo įsteigimas, pavaldumas
1941 m. birželio mėn. prasidėjus Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karui, Kauno sunkių darbų kalėjimas veiklą tęsė.

Kauno sunkių darbų kalėjimas buvo pavaldus Teisingumo ministerijos Kalėjimų inspekcijai, nuo 1941 m. rugpjūčio mėn. – Teisingumo valdybos Kalėjimų inspekcijai, nuo 1941 m. spalio mėn. – Teisingumo valdybos kalėjimo departamentui.

1944 m. Kauno sunkių darbų kalėjimas veiklą tęsė.

Sovietų agento „Efimo“ pranešimas į Maskvą apie Juozo Tomkaus nusižudymą 1940 m. liepos 14 dieną.

Sudarytojo funkcijos

Kauno sunkių darbų kalėjime buvo kaliniai politiniai ir kriminaliniai įvairių tautybių

menų sąrašė veikia surandame J. Tomkaus pavardę, įrašytą ant tarpukario kalėjimo bylos A-4 formato lapo.

EIL. NR.	BYLOS NR.	BYLOS PAVADINIMAS	PRADĖTA	BAIGTA	LAPŲ SK.	PUNDO NR.	PASTABOS
3727	2156	Tomkus Juozas s. Antano	41-VII.12	41.VIII.13	8	301?	

bei amžiaus kaliniai, karo belaisviai.

Pirmomis nacių okupacijos dienomis į kalėjimą buvo siunčiama daug žydų tautybės asmenų, vėliau daugumą kalinių sudarė lietuviai, rusai (karo belaisviai), komunistai, sovietų valdžios pareigūnai, sovietinio pagrindžio dalyviai. Atskirose kamerose buvo laikomi ir tardomi vokiečių saugumo policijos ir SD žinioje buvę suimtieji. Sustiprėjus ginkluotam ir neginkluotam Lietuvos pasipriešinimui nacių režimui, kalėjime buvo laikomi pasipriešinimo judėjimo dalyviai ir rėmėjai.

II. DOKUMENTŲ SUTVARKYMAS

Bendros žinios apie fondo dokumentus

Dokumentų įsigijimo šaltinis ir perdavimo į valstybės archyvų sistemą data nenustatyta.

Lietuvos SSR Centrinis valstybės archyvas 1951-09-15 iš Lietuvos SSR CVA Kauno filialo perėmė 6 060 Kauno sunkių darbų kalėjimo fondo Nr. 338 bylų, įrašytų aprašuose Nr. 1 ir Nr. 2. Lietuvos SSR Centrinio valstybės archyvo fondas buvo peršifruotas į Nr. R-731.

Dokumentai kataloguoti vardineje Asmenų duomenų bazėje.

Iš viso fonde Nr. R-731 yra 4 apyrašai, 6 167 apskaitos vienetai.

Dokumentų chronologinės ribos: 1941–1945 m.

Kalinių asmens bylų apyrašas Nr. 1.

Apyraše įrašytos kalinių asmens bylos.

Bylos susistemintos į apyrašą, įrašytos pagal asmenų pavardes abėcėlės tvarka.

Iš viso apraše Nr. 1 įrašyti 2 334 apskaitos vienetai.“

Atsiverčiame fondo R-731 aprašą Nr. 1. Jame abėcėlės tvarka sudarytame 2 314 as-

Šių visų daugiau nei 2 000 asmenų suėmimo data nurodyta 1941 m., vokiečių okupacijos metu. J. Tomkaus taip pat. Taigi čia yra pateikti neteisingi duomenys.

Atsiverčiame bylos 6 ir 7 puslapius. Juose aiškiai išdėstytos J. Tomkaus žūties aplinkybės:

6 puslapis. Budinčio felčerio Sidaro 1940 m. liepos 13 d. K. S. D. K. [Kauno sunkių darbų kalėjimas] pranešimas budinčiam valdininkui: „Pranešu Tamstai, kad š. m. liepos 13 d. 13 val. 20 min. ketvirtam skyr. 69 k. kal. Tomkus Juozas s. Antano persipjovė sau kaklą (gerklę), benešant į ligoninę mirė. Bud. Felč. Sidaras (parašas).

7 puslapis. IV skyr. budinčio prižiūrėtojo Vyšniausko Antano 1940 m. liepos mėn. 13 d. raportas budinčiam valdininkui: „Šių metų liepos 13 d. apie 12 val. išdalinau pietus. 69 k. kalinys Tomkus Juozas paėmė pietus ir aš nuėjau toliau dalinti pietus į kitą koridorių. Baigiau dalinti pietus ir neilgiau kaip 20 min. pradėjau dalinti šiltą vandenį. Atėjus į 69 kamerą pažiūrėjau per vilkelį ir pamčiau ant krašto lovos sėdėjo visas kruvinas kal. Tomkus Juozas. Aš greit atidariau kameros duris, minėtas kalinys griuvo ant lovos. Aš nubėgau prie narvo ir paskambinau į ligoninę, kad ateitų felčeris ir atėjo Rinkauskas. Vėliau atėjo felčeris Sidaras ir išnešė į ligoninę.

Apie tai pranešu Tamstai priž. Višniauskas (parašo nėra).

Veikiausiai dabar jau J. Tomkaus biografią tikra. Kyla klausimas, o kas patikrins kitų, daugiau nei 2 000, bylų atitikmenis, nes, ko gero, ir tarp jų likę sovietų Kauno kalėjime suimtų žmonių istorijų.

